Drugi trijmvirat kroz izvore, literaturu i film

Borovac, Leonard

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:244817

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

LEONARD BOROVAC

Drugi trijumvirat kroz izvore, literaturu i film

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

LEONARD BOROVAC

Drugi trijumvirat kroz izvore, literaturu i film

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, 2019.

Sadržaj

1. Uvod..... 2

2. Od prvog trijumvirata do Cezarove smrti..... 3

3. Uspon Gaja Oktavijana i drugi trijumvirat..... 13

4. Bitka kod Akcija i konačna pobjeda Oktavijana..... 28

5. Od Republike do Carstva..... 40

6. Drugi trijumvirat kroz film i TV serije..... 41

7. Zaključak..... 50

8. Popis korištene literature..... 52

9. Popis korištenih kratica..... 56

1. Uvod

Cilj ovog diplomskog rada biti će objektivno prikazati uzroke, tijek i posljedice drugog trijumvirata kroz izvore, literaturu i film. Nakon ubojstva Cezara 44. g. pr. Kr. borba za raspodjelom moći u antičkom Rimu bila je neizbježna.[1] Kao što samo ime govori, taj politički savez sklopiti će trojica muškaraca[2] August, Marko Antonije i Lepid nošeni željom da zavladaju Rimom.[3] No o tome detaljnije u nastavku rada. Događaj ove veličine ostaviti će velike posljedice na kasniju rimsku povijest.

Do danas su ostali sačuvani mnogi vrijedni izvori nastali iz pera antičkih povjesničara među kojima je svakako potrebno spomenuti Apijana, Tita Livija, Diona Kasija, Plutarha i Svetonija. Ne smijemo zaboraviti ni slavnog govornika Cicerona koji nam sa svojih 14 govora usmjerenih protiv Marka Antonija također predstavlja važan izvor za shvaćanje tadašnje političke situacije u Rimu.

Osim primarnih izvora poslužiti ću se i stručnom literaturom, točnije povijesnim knjigama u kojima su autori sustavno i analitički proučavali rimsku povijest. Meni će naravno od krucijalne važnosti biti poglavlja i dijelovi vezani za drugi trijumvirat kako bih lakše prikazao odabrani povijesni period. Drugi trijumvirat bio je inspiracija ne samo povjesničarima, već i filmskim režiserima pa su tako njegovi akteri završili i na velikom platnu. Među filmovima koji prikazuju događaje važne za predmet rada izdvojit ću *Julius Caesar* (1953., r. Joseph L. Mankiewicz), *Cleopatra* (1963., r. Joseph L. Mankiewicz), *Antony and Cleopatra* (1972., r. Charlton Heston) *Imperium: Augustus* (2003. r. Roger Young), te televizijsku seriju *Rome* (2005., Bruno Heller, William J. MacDonald, John Milius), a snimani su i mnogi dokumentarni filmovi produkcijskih kuća kao što su BBC, HBO, National Geographic i dr.

Koristeći gore navedene izvore nastojati ću što vjernije prikazati događaje koji prethode, prate i slijede drugom trijumviratu, objasniti njegove uzroke i posljedice, te sistematskom i kronološkom obradom događaja dati uvid u politička i društvena zbivanja tijekom trajanja saveza radi lakšeg razumijevanja predmeta rada. Usporediti ću i recepciju

[1] Liv. *Per.* CXVI.
[2] Lat. *vir*-muž, muškarac.
[3] Liv. *Per.* CXX.

povijesnih ličnosti u filmovima sa stvarnošću, te ukoliko će biti potrebno, razlučiti fikciju od činjenica.

2. Od prvog trijumvirata do Cezarove smrti

Godina je 44. g. pr. Kr. i Cezar biva ubijen od strane urotnika na čelu sa Brutom i Kasijem.[4] Taj će događaj dovesti do sklapanja drugog trijumvirata i ponovne borbe za potpunu vlast u Rimu. No kako bih bolje pojasnio okolnosti koje su dovele do ovakvog čina vratiti ću se 16 godina unatrag.

Dakle, Cezar, Pompej i Kras sklopili su 60. g. pr. Kr. politički savez poznatiji pod nazivom prvi trijumvirat.[5] Sva trojica bili su vrlo utjecajni i moćni ljudi u Rimu, no ne i moćniji od Senata koji je mogao opstruirati njihove političke planove i ambicije. Pripadali su stranci populara, zastupali su interese običnog puka i vojnika naspram bogatog sloja aristokrata zvanih optimati.[6] Zato je Cezar, shvativši da se nepotrebno svađaju između sebe, predložio da ujedine svoje snage u ostvarivanju svojih interesa.[7] Tako su jedni drugima pomogli da u narednim godinama postanu konzuli i suprotno volji Senata provedu odluke poput primjerice novog agrarnog zakona koji nije išao na ruku optimatima i zakona o žitu čime su se zaoštrile političke tenzije između dvije stranke.[8]

Kras je kao prokonzul ubijen 53. g. pr. Kr. ratujući protiv Parta u bitki kod Kare, a u Rimu zbog velikih borbi optimata i populara neko vrijeme novi konzuli nisu mogli biti izabrani.[9] Pompej staje na stranu optimata, dobiva diktatorske ovlasti, a Senat šalje zahtjev Cezaru da raspusti vojsku i vrati se u Rim iz Galije koju je do 51. g. pr. Kr. potpuno pokorio i pretvorio u svoj glavni izvor snage.[10] Naime, Cezar je htio zadržati upravu nad Cisalpinskom Galijom, Ilirikom i dvjema legijama sve do ponovnog odabira za konzula.[11] Senatu to nikako nije bilo prihvatljivo pa Cezar odbijajući njihove uvjete izgovara slavnu rečenicu: „*Alea iacta*

[4] App. *Bell. civ.* II. 117; Liv. *Per.* CXVI. 1.
[5] Scullard 2011: 96.
[6] Rostovtzeff 1960: 146; Beard 2015: 124.
[7] Duncan 2016: ch. 40.
[8] Millar 2002: 174; Duncan 2016: ch. 40.
[9] Liv. *Per.* CVI. 5; Chrissanthos 2008: 146.
[10] Beard 2015: 135.
[11] Sabin 2008: 33.

est. („*Kocka je bačena*“)“ i zajedno sa svojim legijama 49. g. pr. Kr. prelazi rijeku Rubikon.[12] Prema rimskom zakonu niti jedan rimski vojskovođa nije smio vojskom prijeći granicu Italije jer se isto smatralo veleizdajom Republike.[13] Ovim činom izbija građanski rat između Cezara i Pompeja, pristaša populara i optimata. Zanimljivo je kako nam za bitke između Pompeja i Cezara važne podatke ostavljaju sami sudionici tih borbi.[14] Među njima su Cezar koji opisuje događaje iz 49-48. g. pr. Kr., niže rangirani časnik koji opisuje borbe u Španjolskoj (46. g. pr. Kr.) i običan vojnik koji nam daje podatke o borbama u Španjolskoj (45. g. pr. Kr.). Ovi zapisi sami po sebi predstavljaju iznimno vrijednu ostavštinu jer su kao osobna svjedočanstva jedinstvena u povijesti starog vijeka.[15]

Cezar se u ratu pokazao kao vještiji ratnik i vođa munjevito osvojivši Italiju i natjeravši Pompeja u bijeg u Grčku.[16] Nakon poraza kod otoka *Tauris*[17] i tesalskog grada Farsala, Pompej 48. g. pr. Kr. bježi u Egipat, točnije Aleksandriju.[18] U bitki kod Farsala Cezar je uistinu pokazao svoje iznimno vojničko umijeće primjenjujući razne taktike ratovanja od razrađenih strategija, hrabrenja vojnika pa i do osobnih razgovora i posebnih naredbi za određeni dio vojnika.[19] Ondje je već prije iskrcavanja po naredbi funkcionera kralja Ptolomeja XIII ubijen te mu je glava odrubljena kao trofej kojim su se planirali dodvoriti Cezaru.[20] Cezar je doplovio za Pompejem u Aleksandriju, a iako su bili protivnici, Pompejevu smrt nikako nije primio kao dobru vijest. Odlučio se umiješati u dinastičke borbe za prijestolje između maloljetnog Ptolomeja XIII i Kleopatre VII. U tom sukobu Cezar je stao na Kleopatrinu stranu koja ga je toliko očarala da je s njom imao i ljubavnu avanturu iz koje se rodio sin Cezarion.[21] Cezar je umalo doživio sudbinu poput Pompejeve, no u pomoć mu je stigao pergamski kralj Mitridat i uspio odbaciti napad egipatskih ubojica koji su radili za kralja Ptolomeja.[22]

Cezar je u dvije godine građanskog rata dva puta bio proglašen diktatorom. Do 46. g. pr. Kr. savladao je i ostale Pompejeve sljedbenike, slavio sveukupno pet trijumfa i bio

[12] App. *Bell. civ.* II. 35; Plut. *Caes.* XXXII; Suet. *Iul.* XXXII.
[13] Cook 2008: 115.
[14] Chrissanthos 2008: 147.
[15] Chrissanthos 2008: 147.
[16] Chrissanthos 2008: 148.
[17] Današnji otok Šipan.
[18] App. *Bell. civ.* II. 75-82; Liv. *Per.* CXI. 5; Plut. *Caes*. XLII-XLVIII; Suet. *Iul*. XXXV.
[19] Chrissanthos 2008: 153.
[20] App. *Bell. civ.* II. 85-86; Liv. *Per.* CXII. 2.
[21] Chrissanthos 2008: 153.
[22] Cook, 2008: 115.

proglašen za doživotnog diktatora.[23] Tako je i savladao Senat, te preuzeo potpunu vlast u državi. Ali uz veliku moć dolaze i jednako moćni neprijatelji. Oni spremno čekaju priliku svrgnuti ga s vlasti tajnim kovanjem urota. U tri godine građanskog rata Cezar je toliko ojačao da je njegova vlast bila gotovo jednaka onoj kralja.[24] Zanimljivo je za istaknuti da Cezar svoje neistomišljenike i ljude koji su stajali na suprotnoj strani u građanskom ratu nije odlučio poput Sule proskribirati i osuditi na smrt te tako ojačati svoj položaj već je svoj put do potpune vlasti tražio mirnijim i lucidnijim putem.[25] Stoga je svoje donedavne protivnike koje je poput Cicerona, Marka i Decima Bruta smatrao od koristi rimskoj državi, odlučio poštediti i uključiti u njen rad.[26] Očito je htio da ga ljudi poštuju i vide kao pravednog i velikodušnog vladara koji je sposoban oprostiti, a time i poslužiti kao primjer svim rimskim građanima. Cezar je pred sebe stavio velik posao. Smatrao je da Rim prvo treba osigurati svoje vanjske granice, pa tek onda odlučiti kako će urediti svoju državu, dakle djelovati izvana prema unutra.[27] Teritoriji Grčke, Makedonije, Epira, Trakije, Ilirika, a svakako i daleki istočni teritoriji Sirije, Palestine i Bitinije svakako nisu bili sigurni i trebalo ih je staviti pod kontrolu ili obraniti od napada susjednih naroda.[28] Na unutarnjem planu Cezar je svoju popularnost i moć gradio na običnom puku i vojsci što i ne čudi jer je po političkoj orijentaciji bio popular.[29] Samim time radio je na smanjenju vlasti optimata, *i.e.* povlaštenog sloja rimskog društva čija je žila kucavica bio Senat.[30] Marginaliziranjem istog njegova moć bila bi apsolutna. Važno je i spomenuti da je po rimskom zakonu bilo zabranjeno obnašati više magistratura istovremeno, a i biti diktator nakon završetka izvanrednih uvjeta u kojima je imenovan.[31] U suprotnom, osoba na mjestu diktatora ili osoba koja bi držala više državnih funkcija imala bi neograničenu vlast do svoje smrti, a upravo to se protjerivanjem Tarkvinija Oholog i pretvorbom Rimskog kraljevstva u Republiku pokušalo spriječiti.

Koliko je Cezar bio voljen u narodu svjedoči i činjenica da je narod odlučio da se svake godine u gradu slave dani njegovih slavnih pobjeda, grade njegovi kipovi, da svake pete godine svećenici javno mole za njega, čak i da se u čast njegova rođendana mjesec Quintilis nazove Iulius.[32] Cezar je svake godine bio imenovan za konzula, a iako službeno nije bio

[23] Steel 2013: 208.
[24] Steel 2013: 208.
[25] App. *Bell. civ.* II. 107; Suet. *Iul.* LXXV.
[26] App. *Bell. civ.* II. 107; Plut. *Caes.* LVII; Suet. *Iul.* LXXV.
[27] Rostovtzeff 1960: 132.
[28] Rostovtzeff 1960: 133.
[29] Raaflaub 2005: 83.
[30] Raaflaub 2005: 83.
[31] Moulton 1998: II, 3.
[32] App. *Bell. civ.* II. 106; Cass. Dio XLIV. 4; Plut. *Caes.* LIX.

narodni tribun, uživao je ovlasti istog.[33] Dužnost koju je obnašao cenzor poznata pod nazivom *praefectura morum* predana je posebnim zakonom Cezaru u ruke.[34] Koristeći ju Cezar je mogao isključiti iz Senata ili iz rimskog reda vitezova koga god je želio pod opravdanjem da je ponašanje dotičnog nedolično nekome njegovog statusa.[35] Veoma moćno oružje u njegovim rukama kojim je pod kontrolom mogao držati sve svoje političke protivnike. Među ostalim zakonima koji su predali funkcije Cezaru važno je izdvojiti pravo imenovanja magistratura u provincijama, pravo predlaganja polovice kandidata za obnašanje magistratura u Rimu, pravo objavljivanja rata i zaključivanja mira, pravo na glasanje u Senatu kao prvi, te pravo na neograničenu upravu nad vojskom i državnim novcem.[36] Nikako ne smijemo izostaviti ni njegovu poziciju vrhovnog suca i pravo na izdavanje edikata koje je morao bez glasanja potvrditi Senat, a prilikom ulaska u službu svaki se magistrat obvezao poštovati ih.[37]

Senat je doživio promjenu, broj senatora povećan je na devetsto čime su senatori postali mnogi Cezarovi časnici i njemu bliski ljudi.[38] Senat je praktički postao samo fiktivno oruđe vlasti, sada puno Cezarovih pristaša, koje je samo potvrđivalo već prethodno donesene odluke samog Cezara.[39] Narodna skupština nije dijelila drugačiju sudbinu, izglasavala je Cezarove zakonske prijedloge.[40] U svojim rukama držao je izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast, a i vojska je bila u njegovim zapovjedništvu. Ako su se optimati nadali srušiti Cezara to nikako nije moglo biti u otvorenoj bitki niti političkim putem, tako je jednostavno bio nedodirljiv. Morati će pronaći drugačiji pristup.

Obasipanje raznim častima i titulama polako je počelo udarati Cezaru u glavu. Upravo to je i bio cilj njegovih protivnika, učiniti narod zavidnim na njegovom bogatstvu i moći želeći tako prikazati Cezara kao tiranina čija taština i glad za moći nema granica.[41] Iako ga je narod često nazivao kraljem, zanijekao je tu titulu, ali ih s druge strane nikako nije spriječavao da ga tako oslovljavaju.[42] Kako Cezar po tom pitanju nije učiinio ništa, Rimljani su njegov kip koji se nalazio na rostri ukrasili dijademom.[43] Ubrzo su dijadem s kipa uklonili plebejski tribuni Gaj Epidije Marul i Lucije Cesetije Flavije, te Cezara pred narodom pohvalili što

[33] Cass. Dio XLIV. 5; Suet. *Iul*. LXXVI.
[34] Scullard 2011:126.
[35] Cass. Dio XLIV. 5.
[36] Rostovtzeff 1960: 135.
[37] Rostovtzeff 1960: 135.
[38] Moulton 1998: II. 106; Scullard 2011:124.
[39] Scullard 2011:125-126.
[40] Scullard 2011:125-126.
[41] Steel 2013: 208; Beard 2015: 293.
[42] Cass. Dio. XLIV. 9; Plut. *Caes*. LX.
[43] App. *Bell. civ*. II. 108; Cass. Dio. XLIV. 9; Suet. *Iul*. LXXIX.

odbija prihvatiti titulu kralja. Cezar je na tu vijest reagirao nasilno i ljutito smijenivši oba.[44] Svakako možemo zaključiti da Cezar nije trpio kritiku, te da se smatrao dostojnim kraljevske časti, potajno ju želio pa je bilo samo pitanje vremena kada će ju i ugrabiti.[45] Nedugo je nakon toga konzul Marko Antonije zajedno sa svećenicima tijekom proslave Luperkalija Cezara pozdravio kao kralja i oko glave mu postavio dijadem rekavši: "Ovo ti predaje narod kroz mene.", na što je Cezar odgovorio: "Rimski narod nema drugog kralja osim Jupitera."[46] Tada su ljudi počeli sumnjati da je cijeli čin bio namješten kako bi se zavarao narod i povjerovao da većina to stvarno želi pa bi Cezar naposlijetku bio i prisiljen postati kraljem.[47]

Time je u narodu postao vrlo omražen i protiv njega se polako počela kovati urota predvođena Markom Junijem Brutom i Gajem Kasijem Longinom.[48] Marko Brut bio je u direktnom krvnom srodstvu s prvim rimskim konzulom Lucijem Junijem Brutom koji je iz grada prognao posljednjeg rimskog kralja Tarkvinija Oholog i tim činom navijestio početak Rimske republike.[49] Čak je na zidu u svojoj kući imao oslikano svoje obiteljsko stablo gdje je svaki dan mogao gledati svoje slavne korijene.[50] Znajući kakva plemenita krv teče njegovim žilama Marko Brut kao da je osjećao da je njegova dužnost da postupi poput svog pretka prije njega i svojim vlastitim rukama spasi Rim od opasnosti koja joj prijeti.[51]

Događaji nakon Cezarove pobjede nad Pompejem i promjene koje je činio kako bi ojačao svoju vlast svakako su počele podsjećati na razdoblje rimskih kraljeva koje je završilo 509. god. pr. Kr. Cezar je vjerovao da je Republika bila samo puko ime bez tijela ili forme, te kritizirao Sulu što je odstupio s pozicije diktatora.[52] Bilo je očito da se Republici bliži kraj.[53] Cezarovim preuzimanjem kraljevske vlasti Rim bi, gledajući sustav vlasti i evoluciju društva, izostankom demokracije učinio korak unazad, te ponovo utonuo u samovolju pojedinih vladara od koje je prelaskom u republički sustav bio siguran gotovo pet stoljeća.

Stoga je Marko Brut odlučio djelovati brzo i učinkovito. Za svoje planove imao je široku podršku.[54] Naime, većina je na saznanje o njegovom plemenitom rodu očekivala

[44] App. *Bell. civ.* II. 108; Liv. *Per.* CXVI. 2; Plut. *Caes.* LXI; Suet. *Iul*. LXXIX.
[45] Steel 2013: 209.
[46] Plut. *Caes.* LXI; Suet. *Iul*. LXXIX.
[47] Beard 2015: 293.
[48] Steel 2013: 209.
[49] Fox 2006: 410-411.
[50] Fox 2006: 411.
[51] App. *Bell. civ.* II. 112.
[52] Fox 2006: 413; Dunstan 2010: 182.
[53] Fox 2006: 413.
[54] App. *Bell. civ.* II. 113-114; Cass. Dio. XLIV. 9; Plut. *Brut.* X

jednako velike stvari i od njega samog. Često su se mogli čuti povici: „Brut, Brut!“ i „Trebamo Bruta!“[55] Možda je i samoj odluci pridonijela činjenica da je njegova majka Servilija bila jedna od Cezarovih najdražih ljubavnica.[56] Čak se i sumnja da je Brut rođen kao plod njihovih strastvenih susreta.[57] U ostvarivanju planova urotnika je pomogao i sam Cezar odbijajući svaku informaciju o nastaloj uroti, pa čak i strogo kažnjavajući one koje su mu o njoj donijeli vijest.[58] Cezar je odlučio poraziti Parte, narod koji je na istoku ostao neriješen problem još od Krasove smrti.[59] Sakupio je i unaprijed poslao 16 legija i 10 tisuća konjanika.[60] Da stvar za urotnike bude još gora, proročica Sibila prorekla je da će Parti biti poraženi samo od strane kralja pa su svećenici zvani quindecemviri kanili predložiti da Cezar bude okrunjen i proglašen kraljem.[61] Znajući da Cezar planira pokoriti Parte ovo je bio veliki znak urotnicima da svoje planove brzo sprovedu u djela.[62] Odlučili su kako je idealno mjesto i vrijeme Senat za vrijeme svojeg redovnog zajedanja.[63] Na sjednice Senata nitko nije dolazio naoružan pa se stoga goloruki senatori niti neće moći umiješati od straha za vlastiti život.[64] Cezar je upozorenja o opasnosti u kojoj se nalazi dobivao na različite načine.[65] Bilo je proreknuto da će Cezar umrijeti na martovske ide, no kada su svanule bio je živ, pa je sam rekao proroku: „Gdje su sada tvoja proročanstva? Zar ne vidiš da je svanuo dan kojeg si se bojao i da sam još uvijek živ?" na što je ovaj odgovorio: „Svanuo je, ali ne i prošao.“[66] Njegova je žena Kalpurnija dan prije atentata sanjala da im je kuća uništena, a Cezar ranjen od nepoznatih muškaraca utjehu potražio na njenim grudima.[67] I sam je Cezar imao snove koji su aludirali na isto, sanjao je da se uzdiže iznad oblaka i prima ruku Jupiterovu.[68] Ni bogovi nisu mirovali, Marsovo oružje, koje je tada bilo u Cezarovoj kući, zveketalo je, a vrata njegove spavaće sobe sama su se otvarala.[69] Kako ni žrtve bogovima nisu pomogle, te vidjevši u kakvom je očajnom stanju njegova žena Kalpurnija, a i pobojavši se sam za svoj život odluči poslati Antonija da odgodi zasjedanje Senata.[70] No ovdje na scenu stupa jedan od

[55] Cass. Dio. XLIV. 12.
[56] Dunstan 2010: 182.
[57] Dunstan 2010: 182.
[58] Dunstan 2010: 182.
[59] Dunstan 2010: 181.
[60] Rostovtzeff 1960: 133.
[61] App. *Bell. civ.* II. 110; Cass. Dio. XLIV. 15; Plut. *Caes*. LX.
[62] Fox 2006: 413; Scullard 2011: 129.
[63] App. *Bell. civ.* II. 114; Cass. Dio. XLIV. 16.
[64] Plut. *Caes.* LXVI.
[65] Dunstan 2010: 182.
[66] Dunstan 2010:182.
[67] Cass. Dio. XLIV. 17; Plut. *Caes*. LXIII.
[68] Cass. Dio. XLIV. 17.
[69] Cass. Dio. XLIV. 17.
[70] Plut. *Caes.* LXIII.

urotnika i Cezarov bliski prijatelj Decim Brut Albin koji Cezara ohrabruje govorom i tvrdnjom da cijeli Senat rado očekuje njegov dolazak. Cezar mu povjeruje i otputi se u Senat ne sluteći što će se dogoditi.[71]

I tako je na martovske ide, 44. g. pr. Kr., Senat počeo zasjedati, a ubojice su spremno čekale, sakrivajući svoje bodeže ispod togi.[72] Senator Tilije Cina pristupio je Cezaru i podnio molbu za vraćanjem njegova brata Publija iz progonstva. Brutovi pomagači zauzeli su mjesta iza Cezarove svečane stolice, a drugi su se ustali i približili tobože zalažući se za Cinine molbe.[73] Cezar je molbe odbio, a na njihovo inzistiranje da molbu razmotri Cezar se razljutio.[74] Tada je Cina Cezara primio za togu u ramenima i strgnuo ju što je bio znak za napad.[75] Servilije Kaska prvi je Cezara napao bodežom, zadavši mu površinsku ranu u području vrata. Cezar se okrenuo, zgrabio nož, pa su obojica poviknula u isti glas, Cezar: „Prokleti Kaska, što to radiš?!“, a Kaska: „Brate, pomozi!“[76] Odmah su se priključili i ostali urotnici, te se u nekoliko trenutaka Cezar našao okružen velikim brojem neoružanih urotnika koji su mu sa svih strana bodežima počeli zadavati smrtonosne rane u lice, oči i tijelo kao kakvoj divljoj zvijeri.[77] Za ovaj se događaj u društvu ustalila poznata Cezarova rečenica: „Zar i ti sine Brute?“[78] Nju je Cezar izrekao kada mu je prišao njegov posinak Brut i ranio ga bodežom, no činjenica je da ju je prvi proslavio Shakespeare u svojoj drami *Julije Cezar*, dok se u izvorima uopće ne spominje.[79]

Jesu li urotnici morali pribjeći ovakvom brutalnom činu u nadi za spas republike? Usmrtivši proslavljenog generala i trijumvira Cezara pokazali su ljudsku prirodu političke vladavine, klasne premoći i ljudske borbe za demokraciju i društvenu pravdu, a upravo to su problemi koji muče ljudsko društvo još i danas.[80] Atentat na Cezara označio je početak novih građanskih ratova i kraj demokracije što su je Rimljani poznavali.[81] Njegovom smrću započeti će razdoblje carstava i kraljevstava koje će u zapadnoj Europi biti prisutno stoljećima unaprijed.[82]

---

[71] App. *Bell. civ*. II. 115; Cass. Dio. XLIV. 18; Plut. *Caes*. LXIV; Suet. *Iul*. LXXXI.
[72] Parenti 2003: 1.
[73] Parenti 2003: 1-2.
[74] App. *Bell. civ*. II. 117; Plut. *Caes*. LXVI.
[75] App. *Bell. civ*. II. 117; Cass. Dio. XLIV. 19; Plut. *Caes*. LXVI; Suet. *Iul*. LXXXII.
[76] Plut. *Caes*. LXVI.
[77] App. *Bell. civ*. II. 117; Cass. Dio. XLIV. 19; Plut. *Caes*. LXVI; Suet. *Iul*. LXXXII.
[78] Ziogas 2016: 134.
[79] Ziogas 2016: 134.
[80] Parenti 2003: 2.
[81] Parenti 2003: 2.
[82] Parenti 2003: 2.

Cezarov oblik vlasti bio je rezultat niza pojedinih individualaca koji su pokazali više vjernosti vlastitoj želji za uspjehom i moći negoli istoj prema zajedničkoj državi.[83] Optimati, čiji se status urušavao kroz Cezarovu vladavinu, uspjeli su uništiti pokretača istog.[84] No urotnici nisu poslušali Cezarovo upozorenje da bi njegovim ubojstvom samo ponovno pokrenuli nove nemire i naivno vjerovali da je puk postao zasićen Cezarovom diktaturom.[85] Štoviše, nisu imali plan uređenja države nakon svrgavanja Cezara, te su smatrali da će se Rim sam od sebe vratiti u klasično republičko uređenje.[86]

Nakon ubojstva Cezara Brut je, očekujući oduševljenje zbog smrti Cezara, ponosno pokušao okupljenima održati govor no senatori su u općoj zbunjenosti i strahu od urotnika brzo napustili mjesto zločina.[87] Ostali koji su čuli što se dogodilo krenuli su brzo kućama i zatvorili se, a njihov primjer slijedili su Marko Antonije i Lepid mislivši da su i oni meta urotnika, dok su drugi hitajući došli vidjeti što se dogodilo, ali su ubrzo i sami pobjegli odatle.[88] Brut i njegovi suradnici povukli su se iz Senata na Kapitolij uzdignutih glava i ponosni na ono što su učinili noseći svoje bodeže na vidljivom mjestu.[89] Bez sumnje, smatrali su se junacima. Zaposjevši Kapitolij, pozivali su mnoštvo na slobodu i u svoje redove primali najuglednije od njih. Kako bi se osigurali od neočekivanih napada, djecu Marka Antonija i Lepida držali su kao taoce.[90]

Šansa je bila propuštena, nakon Cezarove smrti Senat je trebao odmah biti sazvan, a ljudi pozvani na slobodu.[91] Suprotno tome, na koplje je uzdignuta kapa slobode koju su na kraju dana tri roba odnijela kući.[92] Narod im nije dao svesrdnu podršku, kao da nisu bili sigurni u njihove iskrene namjere i ispravnost ovog čina. Kako Ciceron piše: „Ostavili su lijepu gozbu nedovršenu: na stolu su ostali ostaci.“, misleći na Marka Antonija.[93] Bio je u pravu, da je i Marko Antonije bio žrtva atentata Republika bi možda imala šanse za životom, jer upravo on će rasplamsati želju za osvetom Cezara i potaknuti želju u narodu za nastavkom građanskih ratova.[94]

[83] Dunstan 2010: 182.
[84] Dunstan 2010: 182.
[85] Dunstan 2010: 182.
[86] Dunstan 2010: 182.
[87] Dunstan 2010: 182.
[88] Cass. Dio. XLIV. 20; Plut. *Caes*. LXVII.
[89] Plut. *Caes.* LXVII.
[90] Cass. Dio. XLIV. 34; App. *Bell. civ*. II. 142; Liv. *Per.* CXVI. 4.
[91] Fox 2006: 415.
[92] Fox 2006: 415.
[93] Fox 2006: 415.
[94] Fox 2006: 415.

Sljedećeg dana Brut je održao govor dok su ga ljudi u tišini slušali, pokazujući time koliko žale Cezara, ali i poštuju Bruta.[95] Senat je u pomirbenom tonu odlučio amnestirati Cezarove ubojice, dodijeliti im časti i provincije na upravljanje, a Cezaru odati božanske počasti.[96] No ovaj mir neće dugo potrajati. Marko Antonije i Lepid željeli su osvetiti Cezara i kao kolege u službi i kao prijatelji. Naravno, kao dvije najsnažnije figure tadašnjeg Rima tako su se željeli obračunati sa svojim neprijateljima i preuzeti vrhovnu moć, a sada se ukazala idealna prilika za to.[97] Poštedivši Marka Antonija i Lepida urotnici su učinili veliku pogrešku.[98] Marko Antonije kao kolega Cezarov kolega konzul i Lepid kao zapovjednik konjice lako su preuzeli vlast nad gradom.[99] Preko noći Lepid je svojim trupama zauzeo Forum, dok se Marko Antonije domogao Cezarove oporuke i novčanih resursa.[100]

Bilo je potrebno prikazati Cezarovo ubojstvo nepravednim, kazniti ubojice i gurnuti Rim u novi građanski rat. Ključan korak učinio je Marko Antonije. Narod je odlučio da Cezarova oporuka bude javno pročitana kako bi se osigurala transparentnost i pravedna raspodjela dobara, pa se tako saznalo da je Cezar u narodno vlasništvo ostavio vrtove uzduž Tibera, svakom građaninu Rima 300 sestercija, te posinio unuka svoje sestre Oktavijana i ubojicu Decima Bruta.[101] Zatim je pred svjetinu Lucije Kalpurnije Pizon iznio Cezarovo mrtvo tijelo prekriveno krvlju i ranama od atentata čime je mnoštvo bilo šokirano i počelo se okretati protiv „spasitelja republike“. Marko Antonije vješto je iskoristio priliku i održao veoma lijep i kićen govor u čast Cezara. Bio je u pravu prozvavši ubojice za drskost i licemjerje kada su Cezara nazivali tiraninom, jer većina ih se u građanskom ratu borila na Pompejevoj strani, no Cezar ih je odlučio poštediti i dodijeliti im visoke magistratske službe.[102] Naveo je i bitnu stvar, Cezar nije sam nasilno preuzeo ovlasti koje je imao, narod mu ih je svojevoljno dodijelio.[103] Zar su to odlike tiranina?

Politički gledano, urotnici su imali svoju podršku u čijim očima su bili oslobodi telji, dok su za ostatak politički neukog pučanstva predstavljali samo neprijatelje države, opasne i nasilne ubojice.[104] U zadnjem stoljeću Rimske republike odvile su se brojne krize, ali se

[95] Plut. *Caes.* LXVII.
[96] Flor. *Epit.* II. 17.
[97] Dunstan 2010: 183.
[98] Dunstan 2010: 183.
[99] Dunstan 2010: 183.
[100] Dunstan 2010: 183.
[101] Dunstan 2010: 184.
[102] Cass. Dio. XLIV. 35-49.
[103] Cass. Dio. XLIV. 48.
[104] Alston 2015: 3.

republika uspjela održati na nogama.[105] Najveći razlog tome bio je odnos između političkih i društvenih struktura i snažne povezanosti između istih. Socijalna i politička hijerarhija bile su isprepletene i usko povezane.[106] Senatori su bili najbogatiji ljudi u državi, a uz to su imali snažan utjecaj na kulturu i umjetnost, zapovijedali vojskama, sudili i predstavljali vrhovni autoritet.[107] Predstavljajući vrh socijalne i političke hijerarhije upravljali su Rimom, a dolaskom Cezara njihov se sistem počeo urušavati.[108] Na njihovu nesreću, Cezarova smrt samo je odgodila neizbježno, krah Rimske republike.

Potaknuti prizorom Cezarovog unakaženog tijela i Antonijevim prekrasnim govorom narod kao da je bio zapaljen plamenom bijesa pa su sve odluke o pomirbi i amnestiji Cezarovih ubojica sada pale u vodu. Bijesna svjetina htjela je osvetu, i to odmah. Spalili su kuću Senata, *Curiu Pompeiu* i krenuli u potragu za ubojicama.[109] Na njihovu nesreću, ubojice su već pobjegle iz grada, a od spaljivanja njihovih domova spriječili su ih građani koji su bili zabrinuti oko širenja požara.[110] Uz ovaj događaj veže se i jedan nesretan slučaj, naime, mnoštvo je zabunom u komade rastrgalo tribuna Cinu jednakog imena pretoru Cini koji je dane nakon ubojstva javno slavio Cezarovu smrt.[111] Puk je Cezarovo tijelo spalio na Marsovom polju ispred rostre, a funkciju diktatora zauvijek ukinuo.[112]

Stanje u Rimu neizbježno će prerasti u građanski rat što je Marko Antonije vrlo dobro znao. Vještim potezima polako je povećavao vojsku uvjerivši Senat da mu je potrebna zaštita vojnika od plebejaca koji žele njegovu smrt.[113] U svoju vojsku nije birao obične vojnike, već centurione, utrenirane i iskusne u ratu, te one koji su zajedno s njim služili pod Cezarom.[114] Za sebe je uz vojsku htio i provinciju pa je lukavim potezom nagovorio mladog kolegu konzula Dolabelu da od Senata za sebe zatraži upravu nad Sirijom i vojskom koju je Cezar planirao povesti na Parte.[115] No problem je bio što je raspodjela provincija na upravljanje već bila određena, Kasiju je pripala spomenuta Sirija, Brutu Makedonija, Decimu Brutu Cisalpinska Galija, Treboniju zapadna Azija, a Tiliju Cimberu Bitinija. Brutu i Kasiju još nije istekla služba gradskih pretora pa je konzul Dolabela uz pritisak na Senat mogao provesti

[105] Alston 2015: 5.
[106] Alston 2015: 5.
[107] Alston 2015: 6.
[108] Alston 2015: 6.
[109] App. *Bell. civ*. II. 147; Cass. Dio. XLIV. 50; Plut. *Caes*. LXVIII.
[110] Freeman 1996: 371.
[111] Cass. Dio. XLIV. 50; Plut. *Caes*. LXVIII; Suet. *Iul*. LXXXV.
[112] App. *Bell. civ*. II. 148; Liv. *Per*. CXVI. 6-7;
[113] App. *Bell. civ*. III. 5.
[114] App. *Bell. civ*. III. 5.
[115] App. *Bell. civ*. III. 7.

svoju odluku i ugrabiti Siriju.[116] Znajući da ga sada ne mogu odbiti, Marko Antonije je od Senata zatražio upravu nad Makedonijom, opravdavajući se da je to provincija bez vojske pa je Senat naposlijetku nevoljko udovoljio Antonijevim željama, a Kasiju i Brutu dodijelio Cirenaiku, Kretu i Bitiniju.[117]

3. Uspon Gaja Oktavijana i drugi trijumvirat

Gaj Oktavijan rođen je 63. g. pr. Kr. u viteškoj obitelji Velitrae blizu Rima kao pranećak Julija Cezara.[118] Još kao malo dijete ostao je bez oca koji je u vrijeme smrti obnašao službu senatora, pa se za njega brinula njegova majka Atia.[119] U vrijeme Cezarova ubojstva nalazio se u Apoloniji u Iliriku na vojnoj obuci pripremajući se za najavljeni Cezarov pohod na Parte.[120] Uz negodovanje roditelja smjesta se uputio u Italiju na čitanje Cezarove oporuke.[121] Ondje je na svoje iznenađenje saznao da ga je Cezar posinio i učinio nasljednikom tri četvrtine svojeg imetka.[122] Tada još mladić, nije ni slutio kakve su velike stvari pred njim. Svoje ime promijenio je u Gaj Oktavijan Cezar po svojem ocu koji ga je posvojio, kako to i rimska tradicija nalaže.[123] Potporu je pokušao pronaći kod Marka Antonija, Cezarovog bliskog prijatelja i kolege, no od njega je dobio potpuno suprotan odgovor.[124] Antoniju je očito zasmetalo što je oporukom ostao bez Cezarova nasljedstva, a u središte pozornosti stavljen je mladi, osamnaestogodišnji pranećak Oktavijan.[125] Ovime je Cezar pokazao u koga je polagao svoje nade i na koga je računao u budućnosti, a to svakako nije bio Marko Antonije.

Oktavijan je postupio veoma pametno, koristeći naslijeđeni novac podmirio je Cezarove dugove veteranima, te preuzeo zapovjedništvo nad određenim dijelom istih.[126] Bio je to vrlo dobar potez u gradnji svoje vojne moći koja će mu u borbi protiv Marka Antonija itekako

[116] App. *Bell. civ*. III. 7.
[117] App. *Bell. civ*. III. 8.
[118] Suet. *Aug.* I.
[119] Suet. *Aug.* I.
[120] Scullard 2011: 132.
[121] Suet. *Aug.* VIII.
[122] Scullard 2011: 132.
[123] App. *Bell. civ*. III. 11; Liv. *Per*.CXVII. 1.
[124] Scullard 2011: 133.
[125] Scullard 2011: 133.
[126] Fox 2006: 418.

zatrebati. Počeo se i javno nazivati Gaj Julije Cezar Oktavijan kako bi svojim imenom i pojavom nagnao ljude da ga slijede i poštuju.[127] S druge strane, nije ni Marko Antonije mirovao, čak štoviše, preuzeo je vlast u Cisalpinskoj i Transalpinskoj Galiji, ali zadržavši vojsku iz Makedonije.[128] Ciceron, utjecajan i moćan političar, održao je niz govora poznatih pod nazivom Filipike, ocrnjujući Marka Antonija i uvjeravajući Senat u njegove loše namjere po Rim, posebice naglašavajući želju za diktaturom.[129] Ciceron je ponajprije bio republikanac pa se u njegove ideale o Rimskoj republici nikako nije uklapao bilo tko s tendencijama preuzimanja apsolutne vlasti u državi. Ciceron je Antonija smatrao još jednom opasnošću poput Katiline u šezdesetim i Publija Klodija u pedesetim godinama i protiv njega je primijenio retoriku koja se tada pokazala iznimno uspješnom.[130] Antonija je prikazao kao nasilnog i opasnog čovjeka kojem se treba snažno oduprijeti.[131] Išao je toliko daleko da ga je otvoreno nazivao *hostis*, neprijateljem države kojem Senat mora objaviti rat[132] Ovakvi će javni istupi naposlijetku Cicerona koštati glave. Senat je potaknut Ciceronovim govorima odlučio stati na kraj Marku Antoniju i podržati Oktavijana misleći da će se nakon poraza Marka Antonija lako obračunati s Oktavijanom.[133] Računajući na Oktavijanovu mladost, neiskustvo i nepromišljenost, Ciceron i ostatak Senata grdno se prevario, što će Oktavijan u narednim godinama itekako pokazati. Stoga su Oktavijana odlučili učiniti senatorom i pretorom, te ga pridružiti trenutnim konzulima Hirciju i Pansi u pohodu na Marka Antonija u Galiji.[134] Naime, Marko Antonije krajem 44. g. pr. Kr. napao je Decima Bruta koji se nije htio odreći svoje uprave u Cisalpinskoj Galiji, te je upravo to potaknulo Senat na već navedene poteze.[135] Marko Antonije savladan je 43. g. pr. Kr. kod Modene u borbi dviju vojski Cezarovih veterana.[136] Nakon poraza, utočište je potražio u Transalpinskoj Galiji pod upravom Lepida.[137] Za to vrijeme Oktavijanova je moć eksponencijalno rasla. Konzuli Hircije i Pansa smrtno su ranjeni u bitci, pa je zapovjedništvo nad vojskom konzula preuzeo Oktavijan.[138] Sada je Oktavijan poput svojeg praujaka Cezara svojom vojskom maršrao na

[127] Fox 2006: 419.
[128] App. *Bell. civ*. III.27; Cass. Dio. XLV 9.
[129] May 2002: 273; Fox 2006: 420-421.
[130] May 2002: 287.
[131] May 2002: 288.
[132] May 2002: 286.
[133] Scullard 2011: 133.
[134] App. *Bell. civ*. III.51; Liv. *Per.* CXVIII. 2; Suet. *Aug.* X; Fox 2006: 422.
[135] Fox 2006: 422.
[136] Scullard 2011: 133.
[137] Scullard 2011: 133.
[138] App. *Bell. civ*. III. 71-72; Suet. *Aug.* X-XII; Fox 2006: 422.

Rim tražeći od Senata da ga izabere konzulom.[139] Senat je to i učinio, očito izabirući za njih manje od dvaju zala, računajući na ranije navedene tipične mane mladih ljudi. Sada je Oktavijan uzdignut na čast konzula dok je Marko Antonije proglašen državnim neprijateljem.[140]

U isto vrijeme, na istoku, Brut i Kasije su od Senata na upravu dobili provincije Makedoniju i Siriju, te *maius imperium* čime su stavljeni iznad svih ostalih magistrata.[141] Brut i Kasije su svoje velike vojske podizali pljačkanjem i ubiranjem visokih poreza u provincijama pa su od strane cezarevaca Marka Antonija, Oktavijana i Lepida shvaćeni kao ozbiljna prijetnja.[142] Nakon bijega Marka Antonija na stranu Lepida, Lepid je proglašen državnim neprijateljem zbog pružanja podrške Antoniju.[143] Antoniju su podršku pružili i bivši Cezarovi časnici Gaj Azinije Polion iz Hispanije i Lucije Munacije Plank iz sjeverne Galije.[144] Antonije, sada ojačan, ponovno je ušao u Cisalpinsku Galiju i lako savladao Decima Bruta kojeg su trupe napustile pa je bio prisiljen pobjeći.[145] Međutim ni u bijegu nije pronašao spas, presreten je u Grčkoj i ubijen.[146] Ovime su potpuno propale republikanske namjere Senata u sprečavanju jačanja vlasti Cezarovih bivših vojnih zapovjednika. Štoviše, dogodilo se upravo suprotno, iz ovih su sukoba izašli još jači. Senat se svakako bojao nove vojne diktature i novog Cezara čime bi djela tzv. osloboditelja Bruta i Kasija postala uzaludna, te je to pod svaku cijenu pokušavao zaustaviti.

Konzul Kvint Pedije donio je odredbu kojom je odluka o amnestiji Cezarovih ubojica proglašena ništavnom, a Brut i Kasije proglašeni su zločincima.[147] Također, uspio je nagovoriti Senat da Marku Antoniju i Lepidu poništi status državnih neprijatelja.[148] Sada kada je slijed daljnjih događaja bio jasan, Oktavijan, Marko Antonije i Lepid sklopili su 43. g. pr. Kr. u današnjoj Bologni drugi trijumvirat kojim su planirali udružiti snage i obračunati se sa Cezarovim ubojicama koji su dotada imali svesrdnu podršku Senata kao osloboditelji Republike.[149] Nošeni željom za moći, ali i osvetom njima dragog kolege i prijatelja Cezara podijelili su upravu nad provincijama tako da je Lepidu pripala Narbonska Galija i Hispanija,

[139] App. *Bell. civ.* III. 87-95; Liv. *Per.* CXIX. 7; Fox 2006: 422.
[140] Scullard 2011: 133.
[141] App. *Bell. civ.* III. 63; Fox 2006: 422.
[142] Fox 2006: 422.
[143] Scullard 2011: 134.
[144] Scullard 2011: 134.
[145] Scullard 2011: 134.
[146] Scullard 2011: 134.
[147] Scullard 2011: 134.
[148] Scullard 2011: 134.
[149] Scullard 2011: 134.

Marku Antoniju Cisalpinska i Transalpinska Galija, a Oktavijanu Afrika, Sardinija i Sicilija.[150] Za razliku od prvog trijumvirata koji je bio privatan dogovor Cezara, Pompeja i Krasa, drugi trijumvirat bio je službeni magistrat legalno odobren, a mogao je upravljati Senatom i državom.[151] Kao *Tresviri Reipublicae Constituendae* imali su pravo donositi i ukidati zakone, donositi sudove bez prava na žalbu, postavljati guvernere provincija i konzule za naredne godine pa su uz ove ovlasti mogli nesmetano provoditi svoju volju.[152] Pri preciziranju njihovih ovlasti ne možemo se poslužiti najranijim izvorima poput Livija, Augusta i Peterkula, a ni Svetonijem, Plutarhom i Florom, već samo Apijanom i Dionom Kasijem.[153] Apijan nam, primjerice, govori da svaki od trijumvira sada posjeduje konzulsku čast sljedećih pet godina i na upravljanju ima jednu regiju, no ne navodi koji od trijumvira upravlja kojom.[154] Kasije također spominje pet godina konzulske časti i raspodjelu provincija. Nadalje, detaljnije opisuje prirodu njihovih ovlasti, pa tako navodi da imaju ovlasti upravljanja svim javnim poslovima bez pristanka Senata, a proskripcijama svakoga mogu učiniti neprijateljem države.[155] Čim su sklopili trijumvirat trijumviri su počeli proskribirati političke protivnike u namjeri da steknu sredstva potrebna za svoju vojnu silu, ponajviše zemlju i novac.[156] Među ljudima koji su se našli na zloglasnim priskripcijama bilo je tristo rimskih senatora i čak dvije tisuće rimskih vitezova, nobila.[157] Istom se metodom poslužio Lucije Kornelije Sula četrdeset godina ranije kako bi se obračunao sa pristašama Gaja Marija preostalih nakon završetka građanskog rata.[158] Ovdje očito vrijedi ona stara poslovica: „*Historia est magistra vitae.“* („Povijest je učiteljica života.“)

Najpoznatija žrtva proskripcija svakako je bio Marko Tulije Ciceron koji se na toj listi našao zbog žestokih govora protiv Marka Antonija poznatih pod nazivom *Filipike* po uzoru na poznatog grčkog govornika Demostena koji je svoje govore usmjerio protiv kralja Filipa II. Makedonskog.[159] Ciceron se u vrijeme smrti nalazio u Formiji, na svojem imanju nedaleko od Rima.[160] Do Cicerona je vojnike usmjerio oslobođenik njegovog brata kojeg je jedno vrijeme podučavao književnosti. Ciceron iako iznenađen, zadržao je mirnoću i od strane rimskog

[150] App. *Bell. civ*. IV. 2; Scullard 2011: 135.
[151] Flower 2004: 102; Scullard 2011: 135.
[152] Fox 2006: 423.
[153] Millar 2002: 243.
[154] Millar 2002: 243.
[155] Millar 2002: 244.
[156] App. *Bell. civ*. IV. 5; Liv. *Per.* CXX. 3.
[157] Scullard 2011: 134.
[158] Liv. *Per.* CXX. 4; Fox 2006: 423.
[159] Fox 2006: 424.
[160] Fox 2006: 424.

centuriona svršio svoj život.[161] Njegove su glava i ruka odsječene i odnesene Marku Antoniju u Rim gdje je njegova žena Fulvija, željna osvete iščupala Ciceronov jezik koji je toliko govorio protiv njenog muža i probola ga iglom za kosu.[162] Zatim su glava i ruka Cicerona postavljene na *rostru* na forumu gdje je toliko puta Ciceron ponosno održavao svoje brojne govore.[163] Time je poslana jasna poruka kakva sudbina čeka sve koji se suprotstave trijumvirima. Ova je slika veoma simbolična, predstavlja propast republike i utonuće u novi građanski rat iz kojeg će se izroditi upravo ono što su republikanci htjeli spriječiti ubojstvom Cezara, prelazak apsolutne vlasti u ruke jednog čovjeka.

Sada je bio red obračunati se s Cezarovim ubojicama, Brutom i Kasijem. Kao što smo već spomenuli, svoje su snage grupirali u provincijama Makedoniji i Siriji, a vladali su i Ilirikom. Bili su vladari istoka, čak kovajući vlastiti novac na kojem su bili prikazani bodeži kao simbol atentata na Cezara i slika Bruta kao živog predstavnika ideje o republikanskoj slobodi.[164] Brut je protivno savjetu Cicerona otišao u provinciju Aziju udružiti snage s Kasijem i prikupiti novac za ratovanje.[165] Na putu je prisilio likijske gradove da sudjeluju u predaji novca, a opustošio je Ksantos koji je to odbio.[166] U međuvremenu je Kasije sakupio dvanaest legija i sedamsto talenata koje je iznudio od Židova, te se priključio Brutu u pokoravanju Azije Minor i pljačkanju Tarza, Roda i drugih gradova.[167] Sastali su se u Sardu i sada združeni, zapovijedali su snagama od devetnaest legija i veoma snažnom flotom kojom su do rujna 42. g. pr. Kr. doprijeli do Helesponta.[168]

Ni trijumviri nisu mirovali, na zapadu se pod njihovom vlašću nalazilo četrdeset i dvije legije koje su bile spremne za napad na republikanski dvojac.[169] Oktavijan i Marko Antonije poveli su dvadeset i osam legija u napad na Bruta i Kasija, ostavljajući Lepida da pod kontrolom drži Italiju.[170] Brut i Kasije svoje su snage konsolidirali na Filipima, na Viji Egnatiji čekajući odlučujući sukob s trijumvirima.[171] Bitka kod Filipa 42. g. pr. Kr. završila je kobno za obje nade republikanaca.[172] Naime, Kasije je na vijest o lošem stanju Bruta u bitki

[161] Fox 2006: 424.
[162] Fox 2006: 424.
[163] Fox 2006: 424.
[164] Scullard 2011: 136.
[165] Cass. Dio. XLVII. 32; Scullard 2011: 136.
[166] App. *Bell. civ*. IV. 76-80; Cass. Dio. XLVII. 34.
[167] Scullard 2011:136.
[168] Scullard 2011: 136.
[169] Scullard 2011: 136.
[170] App. *Bell. civ*. IV. 3; Cass. Dio. XLVII. 20.
[171] App. *Bell. civ*. IV. 105-106.
[172] Beard 2015: 185.

počinio samoubojstvo, a tri tjedna kasnije Brut je na istom mjestu u sukobu vojski poražen te si je također odlučio oduzeti vlastiti život.[173] Jedan dio republikanskih snaga se predao, dok su se drugi razbježali.[174] Ovime su nade republikanaca potpuno slomljene, a sudbina Rima sada je stajala u rukama trijumvira. O njoj će ponovo odlučivati vojna sila i ratno umijeće najmoćnijih ljudi u državi.

Marko Antonije, Oktavijan i Lepid su nakon poraza Bruta i Kasija ponovno rasporedili provincije među sobom i ovaj puta sve pismeno zabilježili kako kasnije ne bi došlo do nesporazuma.[175] Marko Antonije preuzeo je svu Galiju osim Cisalpinske koja je sada postala dijelom Italije, Oktavijan Hispaniju i Sardiniju dok je Afrika pripala Lepidu.[176]

Nakon uništenja republikanskih snaga, rimska vlast na istoku ponovno je trebala biti uspostavljena. Tu zadaću prihvatio je Marko Antonije.[177] Za to vrijeme Oktavijan je morao pronaći način kako namaknuti velike količine novca i zemlje za Cezarove veterane, točnije njih sto tisuća.[178] Taj proces uključivao je oduzimanje zemlje nedužnim seljacima i zemljoposjednicima koji su preko noći nepravedno ostajali bez ičega, time potičući bijes i nezadovoljstvo Oktavijanovim odlukama.[179] To je nezadovoljstvo kulminiralo u Rimu, oružanom pobunom zemljoposjednika i Antonijevih veterana na čelu s Fulvijom, ženom Marka Antonija i njegovim bratom Lucijem Antonijem koji su uspjeli okupiti osam legija i nakratko zauzeti Rim.[180] Ubrzo je stigao Oktavijan i uspio ih izbaciti iz grada uz pomoć kolega Salvidijena i Agripe, te potisnuti do grada Perusie.[181] Ondje se Oktavijan poslužio taktikom opsade pa je naposlijetku glad natjerala Fulviju i Lucija Antonija na predaju 40. g. pr. Kr.[182] Oktavijan je oprezno postupio, oštro kaznivši grad Perusiju, ali ne i Lucija Antonija kojeg je čak učinio upraviteljem Hispanije, ne želeći narušiti vlastiti odnos s Markom Antonijem.[183] Fulvija se vratila Marku Antoniju u Grčku i nedugo zatim umrla ostavivši tako Marka Antonija slobodnim da brakom sklapa daljnje saveze.[184]

[173] App. *Bell. civ.* IV. 113-14; Cass. Dio. XLVII. 46-49; Liv. *Per.* CXXIV. 2-3.
[174] Cass. Dio. XLVII. 49.
[175] Scullard 2011: 137.
[176] App. *Bell. civ.* V. 65; Cass. Dio. XLVIII. 28.
[177] Fox 2006: 428; Scullard 2011: 137.
[178] Sabin 2008: 35; Scullard 2011: 137.
[179] Fox 2006: 428; Sabin 2008: 35; Scullard 2011: 137.
[180] Scullard 2011: 137.
[181] Kuiper 2011: 100.
[182] Beard 2015: 185.
[183] Scullard 2011: 137.
[184] Beard 2015: 187.

U međuvremenu, dok je Oktavijan rješavao probleme u Italiji, Marko Antonije se uputio na istok ratovati protiv pobunjenih provincija i pripremiti pohod na Parte koji su ugrožavali provinciju Siriju.[185] No, to nisu bili jedini interesi na njegovom umu. Naime, Antonije je na istoku gradio političke odnose, a ništa manje pozornosti nije posvećivao ljubavnom životu. U Ateni je sudjelovanjem u intelektualnim raspravama i uživajući u nazivima filhelen i prijatelj Atenjana stekao utjecajnog saveznika.[186] A nisu ni odmogle njegove oštre riječi za susjednu Megaru, s kojom Atena godinama nije bila u dobrim odnosima.[187] Nadalje, od gradova u provinciji *Asiji Minor* od kojih su nedavno Brut i Kasije porezima iznudili velik novac, sada je Marko Antonije činio isto.[188] Novac mu je svakako bio potreban za daljnje vojne pohode. Koristeći svoj povoljan status među Grcima, imenovao je vladare saveznike na području koje je rat s Brutom i Kasijem ostavio u lošim odnosima.[189]

Na ljubavnom planu Marko Antonije upoznao je ženu svog života, egipatsku kraljicu, Kleopatru VII. Kleopatra VII je bila u ljubavnoj vezi s Julijem Cezarom i 47. g. pr. Kr. mu rodila sina Cezariona.[190] Nakon Cezarove smrti otišla je iz Rima gdje je živjela kao Cezarova ljubavnica u Aleksandriju gdje je ubila mlađeg brata i supruga Ptolomeja XIV. preuzevši vlast u svoje ruke.[191] Ujesen 41. g. pr. Kr. Marko Antonije pozvao je Kleopatru VII na sastanak u grad *Tarsus* na rijeci *Cydnus.*[192] Kleopatra VII je stigla u zlatnom brodu, ležeći pod zlatnim baldahinima i ružinim laticama rasutim po podu.[193] Izgledala je kao Afrodita, a njezine sluškinje Kupidi.[194] Još jedan rimski general nije mogao odoljeti njezinoj nesvakidašnjoj ljepoti. Ondje su proveli cijeli dan vodeći ljubav na svojim brodovima, a privlačnost je bila tolika da su se zajedno povukli u Aleksandriju gdje gdje su svoju ljubavnu vezu nastavili preko cijele zime.[195] Ta je zima bila veoma plodna, Kleopatra VII je ostala trudna, a 40. g. pr. Kr. mu rodila blizance. Egipat je Marku Antoniju bio potreban kao saveznik, a i kao izvor

[185] Fox 2006: 428; Scullard 2011: 137.
[186] Cass. Dio. XLVIII. 39; Plut. *Ant.* XXIII.
[187] Plut. *Ant.* XXIII; Fox 2006: 429.
[188] Fox 2006: 429.
[189] Fox 2006: 429.
[190] Fox 2006: 430.
[191] Scullard 2011: 141.
[192] Fox 2006: 430; Scullard 2011: 141.
[193] Fox 2006: 430.
[194] Fox 2006: 430.
[195] App. *Bell. civ.* V. 10; Fox 2006: 430.

bogatstva i žita u daljnjem ratovanju.[196] Već u proljeće Marko Antonije morao je napustiti Kleopatru VII, a nju i svoje blizance neće vidjeti sljedeće četiri godine.[197]

Marko Antonije stigao je u Italiju, no u Brundiziju mu je zabranjen prolazak.[198] Ne prihvaćajući takav odgovor, počeo je napadati južnu Italiju do dolaska Oktavijanovih snaga.[199] Činilo se kao da će izbiti otvoreni sukob između dvaju trijumvira. Ipak, dobrim pregovaračkim vještinama Mecene i Azinija Poliona, daljnji sukobi su spriječeni, a Marko Antonije i Oktavijan sklopili su novi sporazum, poznat pod nazivom sporazum u Brundiziju.[200] Prema njemu Antonije je zadržao Istok, Oktavijanu su uz zapadne provincije pridodane Transalpinska i Narbonska Galija, a Lepid je zadržao upravu nad Afrikom.[201] Želeći dalje učvrstiti savez, Marko Antonije pristao je oženiti Oktavijanovu sestru Oktaviju, Oktavijan Skriboniju, dok o Kleopatri VII nije bilo riječi.[202] Antonije ovaj brak nije shvaćao kao brak iz ljubavi, već samo kao sredstvo kojim će učvrstiti savez s Oktavijanom.

No u Italiji je postojao još jedan moćan čovjek, Sekst Pompej, sin Gneja Pompeja Velikog, jednog od trijumvira u prvom trijumviratu.[203] Sekst Pompej bio je vrlo snažan na moru, imajući u svojem zapovjedništvu snažnu flotu kojom je vladao Tirenskim morem, te se htio umiješati u planove trijumvira.[204] Svoju je snagu povećao primanjem odbjeglih robova, protivnika trijumvira, ljudi koji su eksproprijacijom zemlje ostali bez ičega.[205] Zauzevši Siciliju i Sardiniju nadao se da će i on ugrabiti dio kolača. Razočaran i ljut, počeo je blokirati italske luke i ometati opskrbu Rima žitom čime je izazvao nezadovoljstvo građana i privukao pažnju trijumvira.[206] Kako bi riješili problem Marko Antonije i Oktavijan odlučili su s njime 39. g. pr. Kr. ugovoriti sastanak kod rta Mizenum.[207] Ondje je sklopljen sporazum kojim se Sekstu Pompeju daje prokonzularna čast na pet godina nad Sicilijom, Sardinijom, Korzikom i Ahejom, a ljudi koji su mu se priključili oslobođeni su bilo kakvih dužnosti ili kazni.[208]

[196] Fox 2006: 431.
[197] Scullard 2011: 141.
[198] App. *Bell. civ*. V. 56; Cass. Dio. XLVIII. 27.
[199] App. *Bell. civ*. V. 56; Cass. Dio. XLVIII. 27.
[200] Sabin 2008: 185.
[201] App. *Bell. civ*. V. 65; Cass. Dio. XLVIII. 28.
[202] Fox 2006: 432; Kuiper 2011: 100.
[203] Beard 2015: 188.
[204] Cass. Dio. XLVII. 12-13.
[205] Scullard 2011: 138.
[206] App. *Bell. civ*. V. 15; Liv. *Per*. CXXVII. 5.
[207] Scullard 2011: 138.
[208] Fox 2006: 432-433; Scullard 2011: 138.

Nakon završetka prokonzularne službe, vršio bi službu konzula.[209] Kako bi bio na sigurnom, sporazum je postavljen u hram djevica Vestalki na čuvanje.[210]

Međutim, sporazum je ubrzo prekršen.[211] Sekstov upravitelj Menas izdao je svojeg zapovjednika i predao Sardiniju Oktavijanu zajedno s tri legije.[212] Nadalje, Oktavijan se odlučio rastati od Skribonije koja je bila u rodu sa Sekstom Pompejem i oženiti devetnaestogodišnju Liviju koja je već bila udana i trudna s Tiberijem Klaudijem Neronom koji se borio na strani Pompeja.[213] Neron se nevoljko rastao od Livije, a sklopljeni brak između Livije i Oktavijana trajat će pedeset godina.[214]

Postalo je jasno da od primirja neće biti ništa. Pošto je Antonije nakon sporazuma u Mizenumu otišao na istok ratovati protiv Parta, ovakav mu je slijed događaja svakako išao u prilog.[215] Ni Oktavijan ni Pompej nisu bili u mogućnosti polako ojačavati svoj položaj i vojne snage jer su bili zauzeti ratovanjem između sebe.

Marko Antonije se 39. g. pr. Kr. uputio na istok kako bi se priključio ratu protiv Partskog Carstva koje je napalo Siriju.[216] Stvari su u početku išle vrlo povoljno za Marka Antonija. Svojim je snagama isprva zapovijedao preko svojih zamjenika iz svojeg središta u Ateni.[217] Siriju su napale partske snage pod vodstvom Pakora I. Partskog, sina Oroda I. Partskog, i Kvinta Labijena, sina Cezarova bivšeg generala kojeg je Kasije poslao na partski dvor.[218] Dok je Labijen napadao *Asiju Minor*, Pakor je osvojio gotovo cijelu Siriju i bio primljen od kralja Antigona Matatije u Jeruzalemu gdje je s prijestolja svrgnut Hirkan II.[219] Herod, Hirkanov vezir uspio je pobjeći u Rim te od Senata dobiti titulu kralja Judeje.[220] Antonijev general Publije Ventidije Bas uspio je 39. g. pr. Kr. s jedanaest legija poraziti Labijena u *Asiji Minor* i odbaciti Parte preko Eufrata.[221] Sljedeće godine Ventidije je ponovno bio uspješan, ovaj puta porazivši i usmrtivši Pakora kod planine Gindar.[222] Nastavljajući graditi svoju mrežu saveznika, 37. g. pr. kr. poslao je Gaja Sosija sa dvije legije kako bi nakon

[209] Scullard 2011: 138.
[210] App. *Bell. civ.* V. 73; Cass. Dio. XLVIII. 37.
[211] App. *Bell. civ.* V. 77.
[212] Scullard 2011: 138.
[213] Fox 2006: 433.
[214] Fox 2006: 433.
[215] Fox 2006: 433.
[216] App. *Bell. civ.* V. 75; Fox 2006: 433.
[217] Scullard 2011: 141.
[218] App. *Bell. civ.* V. 65; Cass. Dio. XLVIII. 24; Liv. *Per.* CXXVII. 1.
[219] Cass. Dio. XLVIII. 26; Scullard 2011: 141.
[220] Scullard 2011: 141.
[221] Cass. Dio. XLVIII. 39-41; Liv. *Per.* CXXVII. 4.
[222] Cass. Dio. XLIX. 19-21; Liv. *Per.* CXXVIII. 2.

zauzimanja Jeruzalema postavio Heroda za kralja Judeje. Iako snažna vojska, njegova pješadija nije bila dorasla zadatku pokoravanja Parta. Zato je 37. g. pr. Kr. odlučio potražiti pomoć od Oktavijana koji se trenutno nalazio u otvorenom sukobu sa Sekstom Pompejem.[223] Sa tristo brodova prešao je u Italiju i sastao se s Oktavijanom u Tarentu.[224] Uspjehu dogovora doprinijela je Oktavijanova sestra i Antonijeva žena Oktavija koja je dobrim pregovorima uspjela urazumiti dvije užarene glave koje su bile spremne zaratiti jedna protiv druge.[225] Sklopljen je sporazum kojim se Oktavijan obvezao predati Antoniju vojnike, a zauzvrat primiti brodove toliko potrebne za rat sa Sekstom Pompejem.[226] Tim je sporazumom obnovljen i trijumvirat na još pet godina, ujedno i posljednji koji će trijumviri sklopiti.[227]

Oktavijan je do sporazuma u Tarentu imao velikih problema sa zadatkom svladavanja Seksta Pompeja koji je bio veoma vješt u ratovanju na moru.[228] Unatoč početnim pobjedama kod Kume i rta Pelor Oktavijan je u daljnim sukobima s Pompejem prošao katastofalno, izgubivši polovicu svojeg brodovlja.[229] S druge strane, Pompej je slavio pobjedu i nazivao se Neptunovim sinom noseći Neptunov plavi plašt.[230] Oktavijan je bio primoran mijenjati svoje planove. Bila mu je potrebna veća mornarica, a ujedno i bolji zapovjednik. Odlučio je riješiti dva problema jednim udarcem. Kao zapovjednika uzeo je prijatelja Agripu koji se upravo vratio iz uspješnog vojnog pohoda u Galiji.[231] Agripa je blizu Napulja pokrenuo veliku izgradnju nove Oktavijanove mornarice koju je obučavao u miru luke *Portus Iulius* pripremajući se za pohod na Seksta Pompeja.[232] Njegov plan bio je izvrstan. Konstruirao je novu mornaricu misleći na apsolutno sve. U to su bila uključena brodogradilišta, vojne luke, pomorske baze, centri za obučavanje vojnika, smještaj vojnika, logistika i sigurnosni sustavi.[233] Pobrinuo se i za nabavu dobrog osoblja koje će mu pomoći u izgradnji većih i bolje naoružanih brodova.[234] Agripa je planirao pobijediti Pompeja koristeći više i veće brodove, te time omogućiti vojnicima na palubi lakšu borbu s neprijateljem.[235] Zato se pobrinuo da

[223] Fox 2006: 433.
[224] Fox 2006: 434.
[225] Scullard 2011: 139.
[226] Fox 2006: 434; Scullard 2011: 139.
[227] App. *Bell. civ.* V. 95; Cass. Dio. XLVIII. 54.
[228] Cass. Dio. XLVIII. 46.
[229] Scullard 2011: 139; D'Amato 2015: 40.
[230] D'Amato 2015: 40.
[231] Scullard 2011: 139.
[232] Cass. Dio. XLVIII. 49-50; Suet. *Aug.* XVI.
[233] D'Amato 2015: 39.
[234] D'Amato 2015: 39.
[235] D'Amato 2015: 39.

mnogo njegovih brodova budu *cataphractae*[236] pružajući zaštitu veslačima.[237] Koristio je svaku priliku da svoje vojnike pripremi za rat na kopnu i moru, pa tako i u olujama, želeći ih priučiti na nepovoljne uvjete u potencijalnim bitkama.[238]

Oslanjajući se samo na Agripu, Oktavijanu se nije svidjela ideja o pregovoru s Markom Antonijem koji je upravo stigao u Tarent želeći pojačati vojsku za pohod na Parte.[239] No kao što smo već spomenuli, intervencijom Oktavije, dva trijumvira sporazumom su riješila problem. Oktavijan, sada ojačan i Antonijevim brodovljem bio je spreman potpuno poraziti Pompeja. U proljeće 36. g. pr. Kr. Oktavijan je pokrenuo napad na Seksta Pompeja koji je bio stacioniran na Siciliji.[240] Statilije Taur krenuo je iz Tarenta sa sto dvadeset Antonijevih brodova, Lepid je stizao iz Afrike, a Oktavijan i Agripa isplovili su prema jugu iz luke *Portus Iulius*.[241] Lepid je uspio osvojiti zapadni dio Sicilije s dvanaest legija, no napad je bio neuspješan jer su se ostali morali povući uslijed snažne oluje koja je bjesnila morem.[242] Kada su ponovno napali mjesec dana kasnije Oktavijan je ponovno poražen, ali je Agripa na sjeveroistoku otoka uspio pristati, te čak okupiti Oktavijanove poražene vojnike.[243] Pompej je uslijed zajedničkih napada bio stjeran na sjeveroistok otoka gdje je ostao odsječen od zaliha hrane s kopna i mora.[244] Shvativši da ne može ratovati na svim stranama odjednom, Pompej je odlučio sve riješiti u jednoj bitki.[245] Bila je to bitka kod Nauloha 36. g. pr. Kr.[246] Pompej je doživio potpuni poraz i od ukupno tristo brodova uspio je pobjeći sa njih samo sedamnaest.[247] Pobjegao je na istok, no ubrzo je ubijen po naredbi Marka Antonija.[248] U pobjedi nad Pompejem ključnu ulogu odigrao je Agripin izum nazvan *harpax*.[249] *Harpax* je bio greda duga dva metra prekrivena željezom radi zaštite od udaraca sjekira.[250] Za svaki kraj bio je privezan snažni metalni prsten na koje su bili privezani željezna kuka i debelo uže.[251] *Harpax* je bio lansiran kroz katapult, a kada bi se kuka uhvatila za neprijateljski brod, drugi kraj s

[236] Brodovi sa zatvorenim trupom radi zaštite veslača i velikom palubom koja može primiti mnogo vojnika i katapultova.
[237] D'Amato 2015: 39.
[238] D'Amato 2015: 39.
[239] App. *Bell. civ.* V. 95; Cass. Dio. XLVIII. 54.
[240] D'Amato 2015: 40.
[241] App. *Bell. civ.* V. 97-98.
[242] App. *Bell. civ.* V. 98.
[243] Scullard 2011: 139.
[244] D'Amato 2015: 40.
[245] App. *Bell. civ.* V. 118.
[246] Suet. *Aug.* XVI.
[247] D'Amato 2015: 40.
[248] Scullard 2011: 139.
[249] Scullard 2011: 139.
[250] D'Amato 2015: 24.
[251] D'Amato 2015: 24.

užetom se koturom omotavao i tako privlačio brod bliže kako bi vojnici mogli prijeći na njega.[252]

Neočekivano, nakon pobjede dvaju trijumvira nad Pompejem između njih izbiti će sukob koji će Lepida izbaciti iz utrke za potpunu vlast u Rimu.[253] Lepidu su se na Siciliji pridružile i poražene snage Seksta Pompeja pa je Lepid sada zapovijedao dvadeset i dvjema legijama.[254] Zauzeo je Siciliju i naredio Oktavijanu da ju napusti, ali iscrpljene trupe nisu htjele daljnje ratovanje, te su odlučile prijeći na Oktavijanovu stranu.[255] Oktavijan, imajući premoć, odlučio je poštediti Lepidov život, ali ga ipak lišiti njegovih trijumvirskih ovlasti.[256] Ostavio mu je funkciju *pontifexa maximusa*, imenom zvučna, no praktički beznačajna.[257] Ovakvim nepromišljenim i nekolegijalnim potezom Lepid je Oktavijanu uvelike olakšao posao, uklonivši jednog od trijumvira praktički bez kapi prolivene krvi. Oktavijan je pod zapovjedništvom imao četrdesetak legija od kojih je raspustio dvadeset tisuća veterana, napokon umirio Siciliju i vratio se u Rim.[258] U Rimu je Oktavijan slavio *ovatio* u čast pobjede nad Pompejem i bio obasipan raznim častima među kojima bih izdvojio *sacrosanctitas* kojom je sebi osigurao nepovredivost i fizičku zaštitu.[259]

Oktavijan nije stao na tome, 35. g. pr. kr. želio je osigurati sjeveroistočnu granicu Italije i svojim pobjedama zasjeniti Marka Antonija.[260] Stoga je napao Ilirik koji su tada nastanjivala ilirska plemena poput Japoda, Delmata, Histra i Liburna.[261] Prve vojne uspjehe zabilježio je protiv Japoda koji su često pljačkali Akvileju i Trst, te uspio prodrijeti do Siscije na Savi.[262] U naredne dvije godine osvojio je dalmatinsku obalu i unutrašnjost sve do Dinarida.[263] Ali Oktavijan nije samo osvajao, na osvojenom području gradio je kolonije, od poznatijih spomenut ću Emonu i Polu.[264] Ovime je također Jadransko more očistio od gusarstva po čemu su Iliri bili poznati, te osigurao rimsku sjeveroistočnu granicu. Kako bi se dodvorio Rimljanima i prikazao se u što boljem svjetlu Oktavijan je s Agripom, Mecenom i Statilijem Taurom ukrašavao Rim novim građevinama, dao građanima jeftinu hranu i čistu vodu, a kako

[252] D'Amato 2015: 24.
[253] Cass. Dio. XLIX. 11-12; Suet. *Aug.* XVI.
[254] Scullard 2011: 139.
[255] Scullard 2011: 139.
[256] App. *Bell. civ.* V. 126; Suet. *Aug.* XVI.
[257] App. *Bell. civ.* V. 131.
[258] App. *Bell. civ.* V. 129.
[259] Scullard 2011: 140.
[260] Scullard 2011: 140.
[261] App. *Bell. civ.* V. 132; Cass. Dio. XLIX. 34; Liv. *Per.* CXXXI-CXXXII.
[262] Cass. Dio. XLIX. 35-37; Scullard 2011: 140.
[263] Scullard 2011: 140.
[264] Scullard 2011: 140.

bi Rimljane podsjetio na ranija vjerovanja i tradicije, iz grada je izbacivao astrologe i magove, zabranio istočne obrede i obnavljao stare hramove i svetišta.[265] Oktavijan je o sebi polako gradio sliku čovjeka koji poštuje italsku i rimsku tradiciju i kulturu, čovjeka koji je spreman okončati brojna desetljeća građanskih ratova i konačno rimskome narodu donijeti mir i blagostanje koje su toliko željno iščekivali. Zato mu je bilo važno da u narodu ima status pobjednika, da ga ljudi vole, slijede i poštuju, te da se nastoji ničime ne kompromitirati.

S druge strane, Antonije se na istoku 37. g. pr. Kr. ponovno povezao s Kleopatrom koja mu je rodila još jedno dijete, ovaj puta sina.[266] Kleopatra VII je ljubavnom vezom s Markom Antonijem vješto osigurala egipatske istočne granice dobivši od njega dijelove Sirije, Fenikije i Judeje. [267] U proljeće 36. g. pr. Kr. poslao je Kleopatru VII, ponovno trudnu, natrag u Egipat kako bi mogao pokrenuti napad na Parte.[268]

Marko Antonije zapovijedao je silom od šezdeset tisuća legionara i ostalih četa, otprilike dvije trećine većom od one Aleksandra Velikog u zapadnoj Aziji.[269] Napredovao je prema sjeveru, kroz Armeniju do Fraspe, glavnog grada Medije.[270] Iako je imao veliku vojsku, ponajviše zbog uništenja artiljerije nije uspio zauzeti grad, a nakon sukoba s partskim snagama bio je primoran povući se.[271] Parti su se pokazali kao snažan neprijatelj. Antonije se povlačio u Armeniju, no kako se povlačio tako su ga slijedili Parti te konstantno napadali i uništavali njegove redove.[272] U povlačenju te zime 36. g. pr. Kr. od gladi i hladnoće umrlo je preko trideset tisuća njegovih vojnika, ostavivši Antonija s ogromnim gubicima u ljudstvu.[273] Nakon dvije godine neuspješnog ratovanja, 34. g. pr. Kr. uspio je osvojiti Armeniju, pretvoriti je u provinciju i zarobiti kralja Artavazda II. kojeg je smatrao odgovornim za gubitak artiljerije i poraz na početku svojeg pohoda na Parte.[274]

Antonije se pod utjecajem Kleopatre promijenio. Osim što je postao ovisan o njezinoj financijskoj potpori, u nju se i potpuno zaljubio. Nakon povratka iz Armenije u Aleksandriju 34. g. pr. Kr. na pompoznoj svečanosti u velikoj dvorani slavio je trijumf za ostvarenu

[265] Scullard 2011: 140.
[266] Fox 2006: 434.
[267] Cass. Dio. XLIX. 32.
[268] Scullard 2011: 142.
[269] Fox 2006: 435; Scullard 2011: 142.
[270] Scullard 2011: 142.
[271] Fox 2006: 435; Scullard 2011: 142.
[272] Fox 2006: 435; Scullard 2011: 142.
[273] Scullard 2011: 142.
[274] Cass. Dio. XLIX. 54; Liv. *Per.* CXXXI. 3.

pobjedu.[275] Antonije je poraženog kralja Artavazda II. i njegovu obitelj u zlatnim lancima izveo pred Kleopatru VII koja je sjedila na zlatnom tronu u hramu Serapisa.[276] Njezin zahtjev da kleknu pred njom i pokore joj se, Armenci su odbili, ostajući stajati i uvrijedili ju obraćajući joj se imenom.[277] Za to su dakako bili kažnjeni.[278]

Zatim se odigrala druga ceremonija, poznata kao „Aleksandrijske donacije".[279] Ovoga je puta mjesto ceremonije bilo javno, u prostoru dvorane.[280] Ondje se nalazila srebrna platforma sa dva zlatna prijestolja za Marka Antonija i Kleopatru VII, te više manjih prijestolja za njihovu djecu.[281] Na toj je ceremoniji Kleopatri VII nadjenuo titulu „Kraljice kraljica", a njezinom sinu Ptolomeju Cezaru „Kralja kraljeva".[282] Nadalje, proglasio je Kleopatru VII kraljicom Egipta, Cipra, Libije, Centralne Sirije, a Ptolomeja XV Cezara njenim suvladarom.[283] Također je javno proglasio sedamnaestogodišnjeg Ptolomeja Cezara Cezarovim zakonitim sinom i samim time njegovim legitimnim nasljednikom.[284] Njihovo najmlađe dijete, dvogodišnji Ptolomej Filadelf dobio je na upravljanje Siriju, sve zemlje Eufratske doline do Helesponta dok su blizanci šestogodišnjaci Kleopatra Selena i Aleksandar Helios dobili Libiju, Kirenaiku, Armeniju i zemlje uz Eufrat sve do Indije.[285] Ovo je Marko Antonije obznanio i Rimu, poslavši vijest konzulima da ju prošire, no konzuli su bili njegovi dobri prijatelji Sosije i Domicije koji su osjećali da to neće biti dobro prihvaćeno pa su odlučili o tome šutjeti iako ih je Oktavijan poticao da vijest učine javnim.[286]

Koju je ulogu zamislio kao svoju? Odgovor možda leži u dva novčića iz tog vremena, srebrnom denaru i zlatnom novčiću. Denar na jednoj strani prikazuje Kleopatru VII zajedno s titulom „kraljica kraljeva i sina kraljeva", a na drugoj strani Marka Antonija bez ikakvog teksta.[287] Drugi, zlatni novčić ima urezan lik Marka Antonija ispod kojeg pišu titule vojskovođa i trijumvir, te na drugoj strani Antila, sina kojeg mu je rodila prva žena, Fulvija.[288] Vidljivo je da je Marko Antonije, iako sada suvladar s Kleopatrom na istoku, držao svoje

[275] Fox 2006: 435; Scullard 2011: 143.
[276] Cass. Dio. XLIX. 40; Jones 2006: 117; Ashton 2008: 158.
[277] Cass. Dio. XLIX. 40; Jones 2006: 117.
[278] Jones 2006: 117.
[279] Ashton 2008: 158.
[280] Ashton 2008: 158.
[281] Ashton 2008: 159.
[282] Jones 2006: 117.
[283] Ashton 2008: 159.
[284] Scullard 2011: 143.
[285] Ashton 2008: 160.
[286] Jones 2006: 117.
[287] Fox 2006: 435.
[288] Fox 2006: 436.

opcije otvorenim, i istočnu i rimsku. Ovo je očito bila samo politička predstava održana da pokaže moć Kleopatre i Marka Antonija. Njihova djeca bila su premalena da bi mogli upravljati danim teritorijima, a moramo uzeti u obzir i činjenicu da Marko Antonije kao trijumvir nikako nije imao ovlasti davati drugim vladarima rimske teritorije, a nije imao titulu niti cara niti kralja.

Uz to, 32. g. pr. Kr. napustio je ženu Oktaviju i za svoju novu ženu uzeo Kleopatru VII.[289] Ovo je jako uznemirilo Oktavijana, te je između njega, Marka Antonija i Kleopatre počeo otvoreni propagandni rat.[290] Marko Antonije i Kleopatra VII uživali su veoma raskošan život u Egiptu, održavajući dekadentne gozbe i oklade tko može prirediti najskuplju gozbu od svih.[291] Ali ono što je najviše zabrinjavalo rimske tradicionaliste je odnos Marka Antonija prema Aleksandriji kao da je Rim.[292] Rimljani nikada prije nisu održavali trijumfe izvan Rima, a time je Marko Antonije pokazao za koga je ratovao i možda dao naslutiti kakvi su mu planovi ako zavlada i Rimom.[293] Jer kako tadašnji izvori govore optužujući Antonija: „Za Kleopatru VII Egipćanima je poklonio svečane i časne svečanosti svoje zemlje.“[294] S druge strane, Oktavijan je Antonija predstavljao kao pijanog roba barbarske kraljice Kleopatre.[295] Čak je otvorio Antonijevu oporuku u kojoj je pred Senatom pročitao da je priznao Cezariona kao Cezarovog zakonitog sina, da ostavlja velike količine novaca djeci koju je dobio s Kleopatrom, te da je planirao premjestiti glavni grad u Aleksandriju i biti pokopan pokraj Nila uz Kleopatru VII.[296] Pomalo smiješno, Marko Antonije odgovorio je Oktavijanu u pamfletu „O svojem pijanstvu“ i pismu u kojem je napisao da mu Kleopatra VII nije žena, da je Oktavijan imao mnoštvo ljubavnica, a i uostalom zašto bi bilo važno gdje muškarac gura svoj penis.[297] Želeći ga dodatno ocrniti, naveo je i da je Oktavijan imao muškog ljubavnika, ljepuškastog roba pod imenom Sarment.[298]

Rimskom se Senatu ovakvo ponašanje i odluke Marka Antonija nisu nimalo svidjele. Izdao je rimske interese i Senat okrenuo potpuno protiv sebe. Favorit Senata i rimskih građana sada je postao Oktavijan. Već smo spomenuli da je Oktavijan mudro o sebi gradio sliku

[289] Cass. Dio. L. 3; Scullard 2011: 141.
[290] Beard 2015: 188.
[291] Beard 2015: 188.
[292] Beard 2015: 188.
[293] Beard 2015: 188.
[294] Beard 2015: 188.
[295] Fox 2006: 434.
[296] Cass. Dio. L. 3; Suet. *Aug.* XVII; 188; Beard 2015: 188.
[297] Fox 2006: 434-435.
[298] Fox 2006: 435.

vjernog Rimljanina koji voli svoju zemlju, poštuje njene običaje i spreman ju je braniti od svih neprijatelja. To se potpuno kosilo s onime što je sada predstavljao Marko Antonije koji kao da je zaboravio Rim otkada je postao potpuno opčinjen egipatskom kraljicom Kleopatrom. Konačni pobjednik morao je biti odlučen, biti će to borba Istoka i Zapada, a simbolično, borba dvaju trijumvira završiti će se u Egiptu, mjestu gdje je smrću trijumvira Gneja Pompeja Velikog završila borba za vlast sudionika prvog trijumvirata.

4. Bitka kod Akcija i konačna pobjeda Oktavijana

Krajem 33. g. pr. kr. drugi trijumvirat službeno je završio.[299] Ni Oktavijan ni Marko Antonije nisu bili željni obnoviti ga. Marko Antonije zadržao je titulu i nastavio se ponašati kao da njegov mandat još traje dok je Oktavijan odbacio svoju titulu i ovlasti pošto je već uživao zaštitu tribuna i imao osiguranu konzulsku čast u godini 31. pr. Kr.[300] Oktavijan je nastavio graditi svoj ugled među građanima Rima kroz djela svojeg vjernog vojskovođe Marka Agripe.[301] Očistio je dugo zanemarivane i zapuštene odvode i kanalizaciju, a Agripa je čak simbolično zaplovio glavnim kanalom u znak dolaska boljih vremena.[302] Oktavijan je razvio i veze s frakcijama koje su se utrkivale dvokolicama u *Circusu Maximusu*, a imao je i plan obnoviti Marsovo polje, popularno okupljalište Rimljana.[303] U maniri današnjih političara i izbornih obećanja i kampanja, Oktavijan je na razne načine gradio svoj ugled, broj sljedbenika i ljudi koji su ga simpatizirali. A kako se ničime nije kompromitirao njegova je potpora samo rasla.

32. g. pr. Kr. oba konzula bili su Antonijevi ljudi koje smo već spomenuli, Sosije i Domicije Ahenobarb koji su radili protiv Oktavijana.[304] Uz njihovu pomoć Marko Antonije mogao se vratiti i biti konzul 31. g. pr. Kr., dobiti provinciju na upravljanje i dalje jačati svoj položaj.[305] Nakon sukoba s Oktavijanom oba konzula i tristo senatora pobjegli su na stranu

[299] Scullard 2011: 143.
[300] Cass. Dio. XLIX. 43.
[301] Fox 2006: 436.
[302] Fox 2006: 436.
[303] Cass. Dio. XLIX. 43.
[304] Scullard 2011. 143.
[305] Fox 2006: 436.

Marka Antonija, smatrajući da je on sposobniji za upravljanje državom.[306] Takvi planovi nisu prošli bez Oktavijanove reakcije. Naime, Oktavijan je pozvao cijelu Italiju („*tota Italia*“) i zapadne provincije da mu polože zakletvu vjernosti („*coniuratio*“), što je odjeknulo kao vojni poziv upomoć, poput rimskog vođe koji zove sve građane u rat za domovinu.[307] Odličnim političkim potezima Oktavijan je došao do pozicije gdje ga od potpune prevlasti u Rimu dijeli samo Antonije. Kako će iskoristiti tu moć vidjet ćemo nakon raspleta nadolazećih događaja.

Očekivano, uz prevlast u Senatu manjkom Antonijevih pristaša Oktavijan je 31. g. pr. Kr. i uz potporu rimskog naroda službeno Kleopatri VII objavio rat („*iustum bellum*“), a time indirektno i Antoniju..[308] Ali nije ni Antonije bio bez sljedbenika, daleko od toga. Mnogo njegovih pristaša bili su ljudi visokih načela, bivši cezarevci, pompejevci i republikanci.[309] Međutim, manjkala im je zajednička motivacija, svrha, razlog za koji se bore, a u ovom slučaju osoba Marka Antonija kao takva neće biti dovoljna. Na pojavu Kleopatre mnogi su njegovi pristaše dezertirali očito ne videći svrhu ni motiv boriti se za stranu zemlju personificiranu u liku Kleopatre.[310] Kleopatre se Marko Antonije nije namjeravao riješiti, ona mu je pružala ljubav, financijsku, političku i vojnu moć. Imao je zavidnu vojnu silu u svojim rukama, zajedno su upravljali s trideset legija i petsto brodova naspram Oktavijanovih četristo, a uz vojnu premoć Marko Antonije imao je toliko važno vojno iskustvo koje je između ostaloga stekao boreći se kao Cezarov general.[311]

Prešavši u Grčku zajedno s Kleopatrom, zauzeo je mjesto na sjeverozapadnoj obali Grčke, kod rta Akcij gdje je utvrdio kopnene i morske snage.[312] Priroda se ovdje pobrinula za idealan položaj, naime Ambracijski je zaljev bio prirodna luka, te je bila zaštićena s dva zaštitna tornja izgrađena sa svake strane tjesnaca koji su pružali sigurnost i spajali zaljev s otvorenim morem.[313] Antonije je svoje snage rasporedio od sjevera do juga Grčke, počevši od Korkire, pa preko Lefkade, Zakintosa kojeg je držao njegov legat Sosije, do Metonija i Tanara kao najjužnije točke njegovih snaga.[314] Antonije je takvim rasporedom htio osigurati nesmetanu opskrbu svojih vojnika zalihama hrane i ostalih stvari, te Oktavijanu otežati proboj

[306] Cass. Dio. L. 2; Suet. *Aug.* XVII.
[307] Fox 2006: 436.
[308] Brice 2014: 43.
[309] Abin 2008: 34.
[310] Cass. Dio. L. 3.
[311] Freeman 2014: 441.
[312] Cass Dio. L. 11.
[313] Cass. Dio L, 13.
[314] Sheppard 2009: 56.

do rta Akcij i njegovog glavnog središta. Antonijevi brodovi su tako mogli nesmetano ploviti od sjevera Egipta do juga Grčke i uz njezinu obalu do sjevera.

Oktavijan je sakupio snage i odlučio napasti sjeverni dio Antonijevih snaga, točnije Korkiru, no bio je spriječen velikom olujom zbog koje se morao povući.[315] Međutim, majstor u ratovanju na moru, njegov vojskovođa Marko Agripa imao je više sreće iznenadivši Antonija i zauzevši njegov južni položaj, Metoni, te uklonivši Boguda koji je tim položajem zapovijedao.[316] S Metonija je mogao nadgledati protok Antonijevih brodova i po želji ometati njihov prolazak time štetеći Antoniju i stvarajući mu probleme oko držanja vojske u punoj snazi.[317] Oktavijan je ovim potezom bio veoma ohrabren, želeći prebaciti svoje trupe na grčko tlo i sukobiti se s Antonijem.[318] U Brundiziju je okupio sve svoje vojnike i ljude od utjecaja, senatore i vitezove, naređujući im da sa sobom ponesu i robove osim u slučaju vojnika koji su bili dužni sami nositi svoje zalihe hrane i potrebnih stvari.[319] Na taj je način pokazao kako Rimljani spremno brane svoju domovinu, a ujedno je osigurao svoj položaj od mogućih urota u Rimu.[320] Da nije bio daleko od istine pokazuje urota Marka Lepida, sina bivšeg trijumvira, na Oktavijanov život koju je razotkrio Oktavijanov prijatelj Mecena.[321]

Zatim je Oktavijan s cijelim mnoštvom ljudi prešao Jonski zaljev i na sjeveru Grčke bez borbe zauzeo Korkiru koju su Antonijevi odredi napustili, te ondje je utvrdio bazu iz koje će voditi svoje daljnje pomorske akcije.[322] Postavlja se pitanje zašto je Antonije pasivan, napušta položaje, te zašto jednostavno prije dolaska Oktavijana u Grčku nije izravno svim svojim snagama napao Italiju i Rim. Antonije nije imao previše izbora, kao Kleopatrin muž napadom na Italiju gurnuo bi vjetar u leđa trenutnom konzulu Oktavijanu i okrenuo cijeli poluotok protiv sebe i svoje egipatske kraljice.[323] Jedini lucidan način koji mu je preostao je odužiti ovaj rat, prisiliti Oktavijana da se preda uslijed loše financijske situacije i raspada njegovih vojnih položaja.[324] Zato je predajom puta via Egnatia i položaja na Korkiri ostavio Oktavijanu otvoren put do juga Grčke i ostatka njegovih položaja pozivajući ga da se pokuša do njega probiti.

[315] Cass. Dio L. 11
[316] Cass. Dio L 11.
[317] Chrissanthos 2010: 161.
[318] Cass. Dio. L. 11.
[319] Cass. Dio. L. 11.
[320] Sheppard 2009: 57.
[321] Fox 2006: 439.
[322] Chrissanthos 2010: 161.
[323] Freeman 2014: 441.
[324] Sheppard 2009: 56.

Oktavijan je upravo to i učinio zauzevši Nikopol, mjesto iznad ulaska u Ambracijski zaljev, i utvrdivši ga.[325] Sada je mogao nadgledati stvari s kopna i s mora, s obje strane, u Ambracijski zaljev, te izvana gdje je Antonije sagradio dva tornja kako bi mogao spriječiti ulaz neželjenih brodova kroz tjesnac.[326] Iako su bili blizu jedno drugog, do borbi nije došlo, susreti su se sveli na otimanje pošiljaka i stavljanje vojnika u pripravan položaj. U međuvremenu Marko Agripa imao je više sreće. Zauzeo je još dva Antonijeva položaja, ovaj puta Lefkadu i Patru porazivši Kvinta Nasidija u pomorskoj bitci, južno od rta Akcij.[327] Oktavijanovi zapovjednici nastavili su pobjeđivati, Marko Titije i Statilije Taur izvojevali su pobjedu nad Antonijevom konjicom pridobivši na svoju stranu Filadelfa, kralja Paflagonije.[328] Čak je i Kvint Domicije Ahenobarb, Antonijev dobar prijatelj prešao na Oktavijanovu stranu žaleći se na Kleopatru VII.[329] Iako je ubrzo umro, zbog Domicijevog statusa u društvu njegova je promjena strana natjerala i mnoge druge da otkažu svoju poslušnost Antoniju i pridruže se Oktavijanu smatrajući da je takav čovjek znao za koga je vrijedno boriti se i dati svoj život.[330] Antonije na ove događaje nije mogao ostati ravnodušan, počeo je sumnjati u sve oko sebe i nikome nije vjerovao. Antonije, ne ostvarivši nijednu pobjedu, nakon poraza svoje konjice odlučio se povući do mjesta na tjesnacu gdje su njegove snage bile najbrojnije.[331] Ubrzo su nastupili novi problemi, Oktavijanovi su odredi držali put do Ambracijskog tjesnaca i onemogućili Antoniju prijevoz žita i opskrbu svojih vojnika neophodnim izvorom energije, hranom.[332] Antonije je upravo na ovakav način planirao poraziti Oktavijana i natjerati ga na predaju, ali se nepromišljenim potezima sam našao na drugom kraju toga plana. Znajući da mora djelovati brzo, Antonije je održao savjet s namjerom da odluči hoće li ostati i riskirati direktni sukob ili se povući i dalje produžiti rat.[333] Nakon što je više ljudi dalo svoje mišljenje, Kleopatra VII je prevladala svojim prijedlogom da bi dio snaga trebali poslati na sjever Grčke pod zapovjedništvom Kanidija, dok bi ostatak trebao isploviti s njom i Antonijem natrag u Egipat.[334] Do takvog je zaključka došla opažanjem nepovoljnih predznaka za koje je praznovjerno smatrala da predstavljaju njihov neuspjeh.[335] Lastavice su sagradile svoje gnijezdo blizu njenog šatora i na njenom glavnom brodu, a božanski kipovi nje i Marka

[325] Cass. Dio. L. 12.
[326] Sheppard 2009: 54.
[327] Chrissanthos 2010: 161-162.
[328] Cass. Dio. L. 13.
[329] Plut. *Ant.* 63.
[330] Dunstan 2010: 195.
[331] Cass. Dio. L. 14.
[332] Chrissanthos 2010: 162; Dunstan 2010: 195.
[333] Chrissanthos 2010: 162.
[334] Chrissanthos 2010: 162.
[335] Cass. Dio. L. 15.

Antonija koje su Atenjani postavili na Akropolu bili su bačeni uslijed snažnih gromova u teatar.[336] Pribrojimo li tome dizenteriju i malariju koje su harale Antonijevom vojskom, Kleopatra VII je vjerujući u takve praznovjerne znakove ispunila Antonija nesigurnošću i strahom.[337]

Antonije bi povlačeći se preko kopna do Makedonije i dalje na istok morao iza sebe ostaviti cijelu svoju flotu koja bi pala u ruke Oktavijanu.[338] Također, ako bi odlučio povući se na jug do provincije Azije, ostavio bi cijeli Istok na kojem je postavljao savezničke kraljeve Oktavijanu da uvede svoj red i uz Zapad zauzme i istočne provincije.[339] I sam Egipat ne bi bio siguran od mogućih Oktavijanovih napada.

Antonije i Kleopatra VII nisu željeli ostaviti dojam bijega i ispuniti strahom svoje vojnike i saveznike već premještanjem brodova najaviti pripreme za daljnje vojne akcije.[340] Stoga su odabrali najbolje brodove i tijekom noći na njih stavili sve svoje najvrjednije stvari dok su ostale brodove spalili jer je njihove posade vremenom bilo sve manje i manje.[341]

Nadalje, Antonije je na spomenute brodove ukrcao i svoje najistaknutije suradnike kako bi spriječio moguću pobunu i dezertiranje kao što mu se već tijekom ove ekspedicije i dogodilo.[342] Njegovu je pomorsku silu činilo dvjesto trideset brodova naspram Oktavijanovih manjih, ali bržih četiri stotine.[343] Proučivši način na koji je Oktavijan porazio Seksta Pompeja izgradio je visoke brodove s velikim brojem veslača, mnogo strijelaca i teško naoružanih vojnika računajući da će takvim planom zasigurno savladati Oktavijana.[344] Tako je na dan odlučujuće bitke Antonije imao dvadeset tisuća legionara, deset legija i dvije tisuće strijelaca.[345] Zanimljivo je kako je Marko Antonije odlučio napustiti taktiku ratovanja na kopnu gdje je sa svojim legionarima bio mnogo iskusniji i snažniji. Time je iznenadio svoje veterane, te mu je pritom jedan od njih u lice rekao: „Što su ti naše rane i mačevi loše učinili da se uzdaješ u jadna drva? Neka se Egipćani i Feničani bore na moru, nama daj kopno na kojem smo naviknuti stajati i izvojevati pobjedu ili umrijeti.[346]

[336] Cass. Dio. L. 15.
[337] Chrissanthos 2010: 162; Dunstan 2010: 195.
[338] Sheppard 2009: 61
[339] Sheppard 2009: 61.
[340] Cass. Dio. L. 15.
[341] Chrissanthos 2010: 162.
[342] Cass. Dio. L. 23.
[343] Brice 2014: 1.
[344] Cass. Dio. L. 23; Plut. *Ant.* 64.
[345] Sheppard 2009: 62.
[346] Sheppard 2009: 62.

Oktavijan je sve mirno promatrao s brda Mikalitzi gdje je utvrdio svoj položaj još pri prvom stizanju u Grčku.[347] Njegov prvotni plan puštanja Antonija i Kleopatre u bijeg Marko Agripa brzo je sasjekao, dobro predvidivši da njihovi brodovi nisu dovoljno brzi da stignu Antonija i napadnu ga s leđa.[348] Odlučili su se za izravan sukob dviju mornarica. Desnim krilom zapovijedao je Marko Lurije, središnjim dijelom Lucije Aruncije dok je lijevim krilom i cijelom mornaricom zapovijedao Oktavijanov nabolji vojskovođa Marko Agripa.[349]

Antonijevi vojnici polako su postajali nestrpljivi pa su oslanjajući se na visinu i veličinu svojih brodova u zoru 2. rujna 31. g. pr. Kr. započeli napad preko svojeg lijevog krila nadajući se premjestiti borbu uz obalu gdje Oktavijan ne bi bio u mogućnosti okružiti ih i napasti sa svih strana.[350] Antonijevim lijevim krilom zapovijedao je Gaj Sosije, središnjim dijelom Marko Oktavije i Marko Instej, dok je desnim krilom zapovijedao sam Marko Antonije uz Publikolu.[351] Antonijevi brodovi bili su veoma spori i nisu imali dovoljno veliku pokretnu silu da bi svojim kljunom uspjeli probiti protivnički trup broda.[352] S druge strane, Oktavijan je izbjegavao svojim brodovima probijati Antonijeve jer su njegovi brodovi bili veći, od snažnijeg drva i preko trupa obloženi brončanim oklopom koji ih je činio gotovo neprobojnim.[353] Stoga je borba nalikovala na kopnenu iako to nije bila. Tako su tri do četiri Oktavijanova broda napadala jedan Antonijev, kako Plutarh navodi, borili su se štitovima od pruća, kopljima, dugim štapovima, vatrenim projektilima i katapultima koje je Antonije koristio sa svojih visokih brodova.[354]

Oktavijanov plan bio je polako se povući pred Antonijevim napadom i izvući njegovu mornaricu što je više moguće izvan Ambracijskog tjesnaca i rta Akcij, te ju tada krilima opkoliti, rabiti njegovu formaciju i u prouzrokovanom kaosu dokrajčiti Marka Antonija.[355] U tome je i uspio kada je Marko Agripa počeo napredovati i lijevim krilom okruživati neprijatelja. Publikola je morao reagirati i izaći ususret Agripi razbivši time formaciju i zbunivši centralne linije koje su uslijed toga upale u borbu s Aruncijem.[356] Borbe su bile žestoke i pobjednik se nikako nije nazirao. Iznenada, Kleopatra VII se sa svojeg položaja iza

[347] Goldsworthy 2010: 732.
[348] Cass. Dio. L. 31.
[349] Sheppard 2009: 63.
[350] Chrissanthos 2010: 163.
[351] Sheppard 2009: 64.
[352] Plut. *Ant.* 66.
[353] Sheppard 2009: 64.
[354] Plut. *Ant.* 66.
[355] Chrissanthos 2010: 163.
[356] Plut. *Ant.* 66.

goruće bitke nenadano odlučila na bijeg zajedno sa svojih šezdeset brodova, ostavivši Antonija i njegove vojnike da sami odlučuju o pobjedniku.[357] Naime, Kleopatra VII više nije mogla izdržati i mirno gledati kako će završiti bitka, odlučila je dati signal svojim podanicima za povlačenje i otići.[358] Svi su, posebice Oktavijanovi ljudi, zbunjeno gledali kako Kleopatra VII, uhvativši dobar vjetar, napušta Antonija i hita u bijeg odredivši kurs prema Peloponezu.[359] Antonije, misleći da njegovi saveznici brodovima bježe s Kleopatrom ne jer im je ona to naredila, već iz straha koji se u njih uvukao, brzo je sa svojih 80 brodova slijedio svoju kraljicu u bijegu.[360] Ovdje je Marko Antonije pokazao gdje mu zapravo leži srce i koliko mu uistinu znači Kleopatra VII. Prestao je boriti se, izdao i napustio sve svoje suborce koji su se borili upravo za njega, te nije čekao ni sekunde već je brzo krenuo za Kleopatrom ostavivši svoje ljude na cjedilu.[361]

U ovom je odlučujućem sukobu s Oktavijanom za Marka Antonija sve pošlo po krivu. Spomenimo potpuno krivu taktiku ratovanja na moru gdje Antonije nije imao nikakvog iskustva i napuštanja kopnenog ratovanja, desetljeća iskustva i mnogo izvojevanih pobjeda u istom. Nemojmo izostaviti ni pogrešnu procjenu baze u Ambracijskom zaljevu gdje je uslijed dizenterije, komaraca i malarije izgubio preko trećinu svojih vojnika. Zatim i Kleopatra VII, njegova ljubav, ali i veliki razlog njegovog neuspjeha, okrenuvši neke od Antonijevih suradnika protiv njega. Pogreške koje je Marko Antonije činio nikako nisu dolikovale vojskovođi njegovog vojnog iskustva, činilo se kao da uz Kleopatru VII nije mogao razmišljati lucidno. Kulminacija svega došla je u formi bezglavog bijega za Kleopatrom, poput zaljubljenog mladića očito je njegova ljubav snažno plamtjela za egipatskom kraljicom.

Antonije je sustigao Kleopatru VII, te se nakon njenog signala ukrcao na njen brod. Bez da su vidjeli jedno drugo Antonije je produžio do pramca broda gdje je u tišini sjedio držeći obje ruke na glavi.[362] Bio je toliko potresen nemilim događajem da je na pramcu sam proveo tri dana.[363] Svakako nije potrebno spominjati misli koje su mu prolazile kroz glavu, bilo zbog ljutnje na Kleopatru VII ili razočaranja vlastitim postupkom, bijegom generala iz bitke.

[357] Chrissanthos 2010: 163.
[358] Sheppard 2009: 78.
[359] Cass. Dio. L. 33; Plut. *Ant.* 66.
[360] Chrissanthos 2010: 163.
[361] Plut. *Ant.* 66.
[362] Chrissanthos 2010: 163.
[363] Plut. *Ant.* 67.

U međuvremenu, nazad kod Akcija, iako bez generala, Antonijeva vojska dobro se držala. Dion Kasije i Svetonije pišu da su Antonijeve snage zbunjene i obeshrabrene počele bacati stvari s brodova u more želeći ih tako olakšati za brzi bijeg.[364] No Oktavijanovi vojnici im to nisu dozvolili prisilivši ih na grčevitu bitku do zadnjeg daha.[365] Bitka je bila izjednačena sve do trenutka kada je Oktavijan odlučio iskoristiti svoje tajno oružje i vatrenim projektilima, bakljama privezanim na koplja, potpuno poraziti ostatak Antonijeve vojske.[366] Mnogi su umrli u strašnim mukama, bilo da su živi spaljeni, umrli od dima, počinili samoubojstvo ili se čak uslijed raspada broda utopili u tonućem brodu.[367] Koliko je bitka bila duga i naporna svjedoči podatak da je pri završetku bitke bilo već toliko kasno da su pobjednici prenoćili na palubi svojih brodova.[368] Nakon završetka bitke Oktavijan je preuzeo četiristo zarobljenih brodova, te najvažnije od svega, u svoju vojsku inkorporirao Antonijevih devetnaest legija i dvanaest tisuća konjanika.[369]

Ovo je bio ogroman udarac za Antonijeve ambicije vladanja Rimom i Egiptom uz Kleopatru VII. Ovakvim raspletom događaja Antonije je praktički porazio samoga sebe, a Oktavijanu je s druge strane preostalo samo dovršiti posao i formalno preuzeti svu vlast. Kako navodi Dion Kasije: „Tako je završila bitka u kojoj su se sukobili 2. rujna. Ne spominjem ovaj datum bez razloga niti to obično radim; ali Oktavijan je sada po prvi puta sam u rukama držao svu vlast, pa se stoga vrijeme njegove vladavine valjano računa od tog dana.“[370]

Nakon što su Antonije i Kleopatra VII stigli na tlo Afrike, točnije u libijski grad Paraetonium te nastavili do Aleksandrije gdje je Kleopatra VII, bojeći se pobune nakon katastrofalnog poraza kod Akcija, svoje lađe ukrasila girlandama i uz muziku flautaša tobože slavila trijumf.[371] Antonije je, saznavši za sudbinu svoje vojske kod Akcija i Oktavijanove akcije protiv svojih vladara saveznika na istoku, kao da se ništa nije dogodilo, počeo s Kleopatrom održavati gozbe i natjecanja u jelu i piću. Čak je Cezariona upisao u listu efeba, a svojem sinu Antilu predao *togu virilis*, što se i dolično proslavilo sljedećih nekoliko dana tako da se Aleksandrija na gotovo mjesec dana pretvorila u grad zabave, pireva i pijančevanja.[372]

[364] Cass. Dio. L. 33.
[365] Cass. Dio. L. 33.
[366] Cass. Dio. L. 34.
[367] Cass. Dio. L. 34-35.
[368] Suet. *Aug*. XVII.
[369] Chrissanthos 2010: 162.
[370] Cass. Dio. LI. 1.
[371] Cass. Dio. LI. 5; Plut. *Ant.* 68.
[372] Plut. *Ant.* 71.

U međuvremenu, Oktavijan je u Rim poslao izvještaj o velikoj pobjedi kojeg je u Senatu pročitao Ciceronov sin Marko.[373] Marko je bio jedan od republikanaca idealista koji je nakon Cezarova ubojstva stao na stranu Bruta i Kasija boreći se na njihovoj strani kod Filipa.[374] Objavljujući javno poraz ubojice njegova oca time je njegova zadovoljština bila još i veća. Oktavijan je ovdje povukao još jedan pametan potez, konstantno održavajući dobre odnose s republikancima, šaljući pomirbene tonove, a time i legitimizirajući svoju vlast.

Nadalje, Oktavijan je prelaskom u Grčku planirao preko Azije napasti Antonija i iznenaditi ga, no njegove planove prekinuli su nezadovoljni vojnici veterani koji su zahtijevali obećanu zemlju i novac.[375] Imajući poteškoća plaćajući svoje, a inkorporiranjem i preuzimanjem plaća Antonijevih veterana Oktavijan je financijski bio rastegnut do maksimuma. Usred rješavanja Antonijevih kraljeva saveznika na istoku bio je prekinut iznenadnom vijesti iz Rima o mogućoj pobuni nezadovoljnih otpuštenih veterana.[376] Ostavio je sve i krenuo na povratak u Italiju. Pri povratku je dva puta upao u nevrijeme i uz mnogo muke u siječnju stigao u Brundizij gdje je jedva uspio umiriti revoltirane veterane obećavši im neisplaćen novac i zemlju računajući na ptolomejsko bogatstvo kao osiguranje.[377]

Umirivši veterane, isplovio je natrag u Grčku trideset dana nakon dolaska u Italiju, a put je skratio prenijevši brodove preko Korintskog tjesnaca pa je natrag u Aziju stigao toliko brzo da su Antonije i Kleopatra VII preko svojih glasnika u isto vrijeme saznali i o njegovom odlasku i povratku.[378] Nastavio je dalje preko Sirije i Libije, te preko istoka planirao napasti Egipat.[379]

Na zapadu sjevera Afrike Antonije je poslao glasnike Luciju Pinariju Skarpu, svojem generalu koji je upravljao vojskom na zapadu zaduženom za zaštitu Egipta.[380] Potpuno neočekivano, Skarp je Antonijeve glasnike ubio, a njega odbio primiti.[381] Čak su i vojnici iz Skarpovih redova koji su pokazali nezadovoljstvo ovom odlukom bili usmrćeni.[382] Antonijevi potezi u bitki kod Akcija neosporivo su ostavili snažan dojam na Skarpa koji je potpuno

[373] Sheppard 2009: 86.
[374] Sheppard 2009: 86.
[375] Dunstan 2010: 195.
[376] Cass. Dio. LI. IV; Plut. *Ant.* 73; Suet. *Aug.* XVII.
[377] Sheppard 2009: 87.
[378] Cass. Dio. LI. 5; Suet. *Aug*. XVII.
[379] Plut. *Ant.* 74; Suet. *Aug.* XVII.
[380] Sheppard 2009: 86.
[381] Sheppard 2009: 86.
[382] Sheppard 2009: 86.

izgubio vjeru u Antonija i njegovu mogućnost pobjede protiv Oktavijana. Skarp je naposlijetku svoje legije predao Oktavijanovom generalu Korneliju Galu na upravljanje.[383]

Oktavijan je pokrenuo svoj napad na Marka Antonija i Kleopatru VII u isto vrijeme sa istoka i zapada. Svojim su pregovaranjima pokušali Oktavijana potkupiti velikim bogatstvom, kraljevskom titulom, a Marko Antonije je čak odigrao i sentimentalnu kartu podsjećajući Oktavijana na sve dobre trenutke i bitke koje su proživjeli zajedno, te njihovo partnerstvo i prijateljstvo.[384] Na njihovu žalost, svi napori bili su uzaludni. Oktavijan je odbio sve njihove ponude i time poslao jasnu poruku što želi, potpuno ih poraziti i postati najmoćniji čovjek u Rimu. Kleopatra VII je čak sakupila svo bogatstvo Egipta i pohranila ga u svoju grobnicu koju je gradila na kraljevskom posjedu, te zaprijetila da će, ukoliko Oktavijan ne udovolji njezinim zahtjevima svo blago uništiti.[385]

Na istoku je Oktavijan došao do Peluzija dok je na zapadu Kornelije Gal napredovao sa svojim legijama i zauzeo Paretonij.[386] Antonije mu je izašao ususret nadajući se da će motivirajućim govorom natrag osvojiti svoje izgubljene vojnike. Iako se uspio približiti i glasno vikati, Kornelije Gal naredio je svojim vojnicima da oglase trube i time neutralizirao Antonijev plan potpuno zaglušujući njegov glas.[387] U bitki je također bio neuspješan, doživivši poraz na kopnu i na moru i pritom u plamenu ostavši bez lađa.[388]

U međuvremenu, na istoku, došavši do Peluzija, Oktavijan je nastavio do Aleksandrije gdje ga je dočekao Antonije koji je očajnički pokušavao spasiti potpuni krah svoje vlasti.[389] Velikim dijelom zbog umora vojske Antonije je svojom konjicom uspio zaustaviti Oktavijanov napad i nakratko odgoditi poraz.[390] Antonije je pokušao novcem podmititi Oktavijanove vojnike ispaljujući strijele s porukom na kojoj je stajala ponuda od šest tisuća sestercija za svakog tko napusti Oktavijana i pridruži mu se.[391] Oktavijan je svaku poruku pročitao javno pred svim vojnicima želeći u njima potaknuti sram radi potencijalne izdaje, a samim time i povećati njihovu odanost samome sebi.[392]

[383] Cass. Dio. LI. 9.
[384] Cass. Dio. LI. 8.
[385] Cass. Dio. LI. 8; Plut. *Ant.* 74.
[386] Sheppard 2009: 88.
[387] Sheppard 2009: 88.
[388] Sheppard 2009: 88.
[389] Cass. Dio. LI. 10.
[390] Fox 2006: 437.
[391] Cass. Dio. LI. 10.
[392] Cass. Dio. LI. 10.

Sljedeći dan, u zoru Antonije je postrojio svoje trupe na brežuljcima pred Aleksandrijom i gledao svoje brodove kako isplovljavaju ususret Oktavijanovim.[393] Umjesto napada, obje su se mornarice pozdravile, a zatim su svi Antonijevi brodovi prešli na Oktavijanovu stranu i zajedno s njima sada činili jednu flotu.[394] Na njegovu nesreću ovdje nisu završile loše vijesti, sada je i konjanica prešla na Oktavijanovu stranu ostavivši Antonija samo s njegovim legionarima.[395] Antonije je ubrzo s lakoćom savladan uslijed čega se povukao u grad, vičući da ga je Kleopatra VII izdala Oktavijanu.[396] Što je uslijedilo odgovara pravoj ljubavnoj drami.

Naime, Kleopatra VII se, bojeći se Antonijeve reakcije, zakračunala u svoj mauzolej i poslala glasnike da Antoniju jave da više nije živa.[397] Antonije vjerujući u ovu vijest, ne želeći više živjeti i žaleći za Kleopatrom, zatraži od svojeg roba Erosa da ga usmrti kako ga je ranije zadužio ukoliko bude bilo potrebno.[398] Eros je uzeo mač, ali nije usmrtio Antonija, već samoga sebe ranivši se u abdomen.[399] Antonije, poučen Erosovim primjerom, zgrabi mač i zada si istu smrtnu ranu, no lošim ubodom priuštio si je sporu smrt.[400] Ležeći, tražio je od prisutnih da ga dokrajče, ali to nitko nije želio učiniti, pa ga je u svojoj krvi vapivši upomoć pronašao Kleopatrin glasnik Diomed koji je pristigao javiti mu da su vijesti bile lažne i dovesti ga do nje u mauzolej.[401] Kleopatrin mauzolej imao je mehanizam vrata koji nakon zaključavanja više nije dopuštao ponovno otključavanje istih.[402] Antonije se uz pomoć ljudi oko sebe uspio pridići, te na njihovim rukama krvareći stići do vrata Kleopatrina mauzoleja.[403] Nasreću, gornji dio mauzoleja bio je nedovršen i time pružao mogućnost Antonijeva ulaska. [404] Kleopatrine sluškinje spustile su užad kojom su zavezale Antonija i uz veliki ga napor uspjele povući gore.[405] Plutarh slikovito opisuje događaj: „Nikad, kako nam oni koji su bili prisutni kažu, nije bilo žalosnijeg prizora. Premazan krvlju, boreći se sa smrću dok je bio povlačen gore, pružajući ruke prema njoj dok je visio u zraku.“ Kleopatra VII je plakala, vikala njegovo ime i brisala njegovu krv, no Marku Antoniju nije bilo spasa, umro je

[393] Sheppard 2009: 89.
[394] Sheppard 2009: 89.
[395] Sheppard 2009: 89.
[396] Plut. *Ant.* 76.
[397] Dunstan 2010: 196.
[398] Dunstan 2010: 196.
[399] Cass. Dio. LI. 10; Plut. *Ant.* 76.
[400] Freeman 2014: 442.
[401] Dunstan 2010: 196
[402] Dunstan 2010: 196.
[403] Dunstan 2010: 196.
[404] Cass. Dio. LI. 10; Plut. *Ant.* 77.
[405] Fox 2006: 437.

tada, na njezinim rukama.[406] Tako je svoj život u pedeset i trećoj godini završio veliki vojskovođa i trijumvir, Marko Antonije.

Osvojivši grad gotovo bez prolivene krvi, Oktavijanov imperativ bio je domoći se Kleopatrina blaga potrebnog za isplatu nezadovoljnih veterana i pokriće velikih ratnih troškova.[407] Uspio ju je zarobiti živu, što je žarko želio kako bi ju mogao pokazati na trijumfalnom ulasku u Rim.[408] Ipak, njezino javno pogubljenje bilo bi neprikladno i moglo bi izazvati narodnu pobunu Egipćana protiv njega pa se odlučio za mirniji način rješavanja Kleopatre.[409] Kleopatra VII to nikako nije htjela dopustiti pa je nakon nekoliko dana zatočeništva lukavstvom uspjela počiniti samoubojstvo.[410] Skončala je u svojoj trideset i devetoj godini, jedanaest dana nakon svoje ljubavi, Marka Antonija, pridruživši mu se u smrti. Do danas nije sigurno kako je Kleopatra VII umrla, no nagađa se da je uzrok bio ugriz zmije ili ubod kopčom premazanom otrovom.[411]

Oktavijan se sada još samo morao pobrinuti za njihove potomke. Cezariona je Kleopatra VII s velikom količinom novca poslala u Etiopiju, ali njegov je put izdajom prekinut i na Oktavijanovu zapovijed Cezarion je ubijen.[412] Antil, iako je bio zaručen za Oktavijanovu kćer Juliju je također ubijen, dok su ostala djeca pošteđena i u lancima prikazani u povorci kao trofej pobjede u Egiptu.[413]

[406] Cass. Dio. LI. 10; Plut. *Ant.* 77-78.
[407] Sheppard 2009: 89.
[408] Suet. *Aug.* XVII; Sheppard 2009: 89.
[409] Sheppard 2009: 89.
[410] Cass. Dio. LI. 13; Plut. *Ant.* 85; Liv. *Per.* CXXXIII. 2.
[411] Freeman 2014: 442.
[412] Dunstan 2010: 196.
[413] Sheppard 2009: 89-90.

4. Od Republike do Carstva

Oktavijan je sada bez sumnje bio najjači čovjek u Rimu. Držao je konzulsku čast već petu godinu zaredom, a svoju moć nije namjeravao ispuštati. Nakon povratka u Rim 29. g. pr. Kr. slavio je tri trijumfa, *ex Illyrico, ex Actiaca* i *de Cleopatra,* tri dana zaredom.[414] U svečanoj povorci nalazilo se obličje mrtve Kleopatre koja leži sa zmijom omotanom oko ruke.[415] Prema običaju, kolega konzul i ostali magistrati hodali su ispred osobe koja slavi trijumf, međutim ovaj puta suprotno običaju hodali su iza Oktavijana čime je dao naslutiti kakvo uređenje države ima u planu.[416] Oktavijan je dovršio građanske ratove i donio Rimljanima toliko željeni mir. Smatrao je da bi potpuno odricanje vlasti bilo opasno po njegov život, a i predavanje vlasti u ruke naroda opasno po sam narod.[417] Čak se i tobože odrekao vlasti, ponudivši ju Senatu i ljudima, a kad je to Senat odbio, Oktavijan je glumeći nelagodu zadržao konzularne i tribunske ovlasti, te zapovjedništvo nad dvadeset i tri od dvadeset i šest legija.[418] Uzeo je titulu *princeps* kao „prvog građanina Rima" ili *primus inter pares*, prvog među jednakima.[419] Senat mu je dodijelio i titulu *augustus*, a šest godina kasnije i *pater patriae* pokazujući koliki ugled i status uživa u Rimu.[420] Kako sam August piše, bio je iznad svih po činu, ali gledajući moć nije posjedovao ništa više od svojeg kolege u magistraturi.[421] Naravno to nije bila istina, držeći najviši čin u državi i imajući pod svojom kontrolom gotovo svu vojsku njegova se vladavina može okarakterizirati kao vojna diktatura.

S vremenom se narod naviknuo da je moć princepsa utjelovljena u liku vladara, ne u njegovoj funkciji.[422] Jedino što je preostalo za potpuni prelazak u imperijalni sustav vlasti bilo je prenošenje vlasti nasljednim putem. To je napokon postignuto 14. g. po. Kr, kada je Tiberije, Oktavijanov usvojeni sin preuzeo vlast. [423]

[414] Sheppard 2009: 90.
[415] Cass. Dio. LI. 21.
[416] Cass. Dio. LI. 21; Sheppard 2009: 90.
[417] Sheppard 2009: 90.
[418] Sabin 2008: 37.
[419] Sheppard 2009: 90.
[420] Aug. VI. 34.
[421] Aug. VI. 34.
[422] Sheppard 2009: 90.
[423] Sheppard 2009: 90.

Ta je tranzicija vlasti prošla bez ijedne pobune ili glasa nezadovoljstva žaleći za republikom. A uostalom zašto bi se tome itko protivio, Tacit mudro piše četrdeset i pet godina nakon bitke kod Akcija: „Tko je preostao tko bi se još mogao sjećati Republike?“[424]

6. Drugi trijumvirat kroz film i TV serije

Cleopatra (1934., r. Cecil B. DeMille). *Cleopatra* je, iako vremenski stariji film, ništa manje vrijedan od novijih i suvremenijih filmova iste tematike. Glumačkim talentom ističu se glavni glumci Claudette Colbert (Kleopatra VII), Warren William (Julije Cezar) i Henry Wilcoxon (Marko Antonije).[425] Početak *Cleopatre* smješten je u 48. g. pr. Kr. i dinastijske sukobe oko prijestolja između Kleopatre VII i njezinog brata Ptolomeja XIII.

Povijesne netočnosti vidljive su u smrti regenta i desne ruke maloljetnog kralja Ptolomeja XIII, Potina. Potin je na filmskom platnu život skončao pokušavši u uroti ubiti Cezara i Kleopatru VII stojeći sakriven iza zastora. Nakon što je Kleopatra VII primjetila vrh njegovog stopala kako viri ispod zastora uzela je koplje i probola Potina, te tako usmrtila regenta i stekla Cezarovo povjerenje. Povijesne činjenice kažu drugačije. Cezar u svojem djelu *Commentarii de bello civili* opisuje kako je, uplevši se u građanski rat u Egiptu, Potina osobno ubio nakon što je otkrio da Potin iza njegovih leđa šalje glasnike egipatskom generalu Ahilasu da ne posustaje u napadu na Cezara niti klone duhom. Također se u izvorima nigdje ne spominje da je prilikom Cezarova trijumfalnog ulaska u Rim 46. g. pr. Kr. iza njega u povorci slijedila Kleopatra VII sa svojom pratnjom. Uz navedeno, maleni Cezarion, sin Cezara i Kleopatre, koji se rodio godinu ranije, u filmu se uopće ne spominje niti je kao takav u njemu postojao. Prilikom Cezarova posljednjeg odlaska u Senat, Cezara od odlaska odgovara njegova žena Kalpurnija, a potom i Kleopatra VII. Ponovno netočno, nakon odlaska od Kalpurnije Cezar se zajedno s Decimom Brutom otputio izravno u Senat gdje je ubijen u uroti. Cezarov plan bio je na taj dan objaviti Senatu vijest da Kleopatru VII uzima za ženu, a sebe proglašava kraljem Rima što odudara od istine jer je Cezar više puta odbijao istu čast.

Prilikom Cezarova ubojstva u Rimu se nalazio i Oktavijan, kojeg utjelovljuje glumac godinama i izgledom mnogo stariji nego što to nalaže uloga Oktavijana, mladića od 18

[424] Tac. I. 3.
[425] *IMDB* s.v. „Cleopatra“ [https://www.imdb.com/title/tt0024991/]

godina. Oktavijan se tada nije nalazio u Rimu već u Apoloniji na vojnoj obuci. Štoviše, prilikom razgovora s Markom Antonijem, u filmu, Oktavijan otvoreno negoduje spominjući Cezarovu želju za kraljevskom vlasti. Spomenuto također nije istina, Oktavijan je o svojem praujaku govorio samo najbolje čemu svjedoči i promjena imena nakon Cezarove smrti, u Gaj Oktavijan Cezar.

Događaji koji su doveli do smrti Marka Antonija i Kleopatre spadaju u redateljsku verziju DeMillea jer jednostavno nisu točni. Prema Demilleu, Kleopatra VII nakon potpunog poraza izlazi iz Aleksandrije i pred Antonijevim očima odlazi Oktavijanu na pregovore. Iz Antonijeve perspektive ovaj čin predstavlja posljednji udarac koji ga ostavlja potpuno samim i izdanim čak od onih najbližih sebi. Slomljen, Antonije uzima mač i probada se u abdomen zadavši si smrtonosnu ranu. Nedugo zatim k njemu dolazi Kleopatra VII koja ne može vjerovati što je Antonije učinio. Šokirana i uplakana drži Antonija u naručju dok on uzima svoj posljednji dah. Kleopatrin cilj pregovora s Oktavijanom bio je uvjeriti Oktavijana da poštedi život Antoniju u zamjenu za njezinu predaju i pokornost Egipta. Nakon odbijanja njezinog prijedloga Kleopatra VII se vratila u palaču i zatekla Marka Antonija u gore spomenutom stanju. Sada i Kleopatra VII bez nade i želje za daljnjim životom čini samoubojstvo, uzimajući zmiju otrovnicu čijim ugrizom sebi osigurava brzu i bezbolnu smrt. Izvori govore drugačije, kako smo i naveli u ranijem djelu rada.[426] Marko Antonije prima lažnu vijest o njezinoj smrti poslanu od same Kleopatre te uznemiren i beznadan zadaje samome sebi smrtonosnu ranu bodežom u trbuh. Ubrzo stiže Kleopatrin glasnik koji mu govori da je to bila laž i dovodi ga do Kleopatrina mauzoleja gdje se zakračunala sa svojim sluškinjama. Uz njihovu pomoć podiže Marka Antonija do svojeg prozora gdje on umire u njezinim rukama. Nakon toga Kleopatra VII, kao u filmu, odlazi u smrt ugrizom zmije otrovnice, pridruživši se tako svojoj ljubavi, Marku Antoniju.

Cleopatra je 1935. g. na dodjelama Američke filmske akademije znanosti i umjetnosti osvojila nagradu Oscar za najbolju fotografiju (eng. *Award for best cinematography*), a ujedno je bila i nominirana za još 4 nagrade, za najbolji film, najbolji zvuk, najbolju montažu i najboljeg pomoćnika redatelja (Cullen Tate).

Caesar and Cleopatra (1945., r. Gabriel Pascal). U glavnim ulogama nalaze se Claude Rains (Julije Cezar), Vivian Leigh (Kleopatra VII) i Stewart Granger (Apolodor).[427] Radnja

[426] Cass. Dio. LI. 10; Plut. *Ant.* 76.
[427] *IMDB* s.v. „*Caesar and Cleopatra"* [https://www.imdb.com/title/tt0038390/]

filma odvija se od Cezarova prvog susreta s Kleopatrom u jeku dinastijskih sukoba nje i njezinog brata u Egiptu pa sve do Cezarovog povratka u Rim. Film prikazuje odnos Cezara i Kleopatre poput oca i kćeri ili pak mentora i učitelja. Uz to, nedostaje ljubavni žar što je očita posljedica ovakve interpretacije njihovog odnosa. Lako je primjetiti da Vivian Leigh tumači ulogu jedne uplašene, nesigurne i nezrele Kleopatre. Kleopatra VII je bila bila upravo suprotno, pametna i odlučna, a odlično koristeći svoju ljepotu i vješta zavodnica. Potpuno izostavljajući ljubavni odnos Cezara i Kleopatre film ujedno i ne spominje rođenje Cezariona, njihova sina, jer u takvim okolnostima isti niti ne bi postojao. Potin, desna ruka Kleopatrina brata Ptolomeja, ubijen je od strane Kleopatrine glavne pomoćnice, Ftatateete. Kao što smo već ranije naveli, Potina je usmrtio sam Cezar. Štoviše, Ftatateeta izmišljen je lik koji uopće nije postojao, umetnut kako bi pridonio filmskoj radnji.

Gledajući uspjeh filma, *Caesar and Cleopatra* ostvario je nominacije za dvije nagrade, Oscara za najbolju scenografiju i Veliku nagradu Canneskog filmog festivala. Financijski je film potpuno podbacio, uz budžet od 5,2 milijuna dolara film je uspio zaraditi tek preko 3,6 milijuna čime je na kraju poslovao u gubitku.

Kao još jedan u nizu filmskih izvora za ovu temu odabrao sam klasik *Julius Caesar* (1953., r. Joseph L. Mankiewicz), snimljen prema istoimenoj drami Williama Shakespeara.[428] Glavne uloge tumače Louis Calhern kao Julije Cezar, Marlon Brando kao Marko Antonije, John Gielgud kao Kasije i James Mason kao Brut.[429] Film prati događaje od Cezarovog okončanja građanskog rata i početka kovanja urote senatora pod vodstvom Butra i Kasija 44. g. pr. Kr. do smrti Bruta i Kasija nakon poraza u bitki kod Filipa. Povijesno ne odudara od činjenica, izuzevši nekoliko manjih neznatnih nepravilnosti poput ukazanja Cezarova duha Brutu, Cezarovog „*Et tu, Brute?"* itd. Fantastičan duh Brutu daje James Mason prikazujući ga vjerno originalu, kao čovjeka neodlučnog u ispravnost svojih čini, ali uz lucidan nagovor svojih kolega senatora spreman djelovati poput svojih slavnih predaka i nastaviti tradiciju velikih djela za Rimsku republiku. Marlon Brando izvrsno je dočarao lik Marka Antonija kao Cezarovu desnu ruku i osobnog prijatelja. Vrhunac filma svakako je Brandova energična interpretacija Antonijeva govora pred punim Forumom gdje Rimljanima izlaže Cezarovo unakaženo tijelo i u njima pali želju za osvetom govoreći iz srca za Cezara, te izlažući u maniri vrsnog govornika argumente koliko je Cezarovo ubojstvo bilo nepravedno.

[428] *IMDB* s.v. „*Julius Caesar*" [https://www.imdb.com/title/tt0045943/]
[429] *IMDB* s.v. „*Julius Caesar*" [https://www.imdb.com/title/tt0045943/]

Julius Caesar bio je uspjeh, osvojivši mnoge nagrade među kojima su Oscar za najboljeg glumca koji je pripao Brandu, BAFTA za najboljeg britanskog glumca (Gielgud) i stranog glumca (Brando), te NBR nagrada za najboljeg glumca (Mason), uz mnoge nominacije za navedene nagrade.[430]

Sljedeći film koji ću izložiti je *Cleopatra* (1963., r. Joseph L. Mankiewicz). Vizualno fantastičan film, prepun prekrasnih scena rimskih i egipatskih građevina, ljudi i njihovih odora i nošnji. Film nije prikazao nijednu bitku osim one kod Akcija, dajući prednost dijalogu i građenju napetosti kroz interakciju likova razrađujući njihovu kompleksnost više nego pokušavajući učiniti isto kroz prikaze njihovih vojnih sukoba i osvajanja. Vidljivo je da je na film utrošeno mnogo novca čemu svjedoči i činjenica da je u to vrijeme bio najskuplji film svih vremena, koštajući *20th Century Fox* preko 31 milijun dolara zbog čega je skoro bankrotirao, te morao prekinuti produciranje niza drugih projekata kako bi uspio dovršiti *Cleopatru*.[431] *Cleopatra* je ipak ostvarila profit, zahvaljujući prodanim pravima za prikazivanje na televiziji, spasivši filmsku tvrtku od velikog gubitka.[432]

U glavnim ulogama su Elizabeth Taylor (Kleopatra VII), Rex Harrison (Cezar) i Richard Burton (Marko Antonije).[433] Film možemo podijeliti na dva dijela, prvi obrađuje ljubavnu vezu Cezara i Kleopatre dok se drugi posvetio Marku Antoniju i Kleopatri VII, te okončanju rimskog građanskog rata. Film obiluje povijesnim nepravilnostima, očito žrtvujući činjenice kako bi bolje uklopili radnju i likove u smislenu cjelinu. Primjerice, tako je Oktavijan prikazan kao slabić koji zazire od vojnih sukoba, dobivajući sve svoje bitke iz sjene bez sudjelovanja u istim. Za vrijeme bitke kod Akcija prikazan je kako ga Agripa uslijed pobjede budi iz sna javljajući mu sretnu vijest, na što se on probudi i nakon par sekundi nastavlja spavati. Potpuno netočno, kao što smo spomenuli u ranijem dijelu rada, Oktavijan je aktivno sudjelovao u bitki, a nakon bijega Marka Antonija i Kleopatre pokušao ih sustići, no na savjet Marka Agripe odustaje od daljnjeg lova. Isti primjer može poslužiti i u bitki kod Filipa gdje je Oktavijan uslijed bolesti bio spriječen sudjelovati. U filmu je Oktavijan ponovno prikazan kao čovjek koji ne voli bitke niti je u tome vičan, na mareći za sukobe prsa o prsa. Očito je da je Oktavijan u filmu morao biti žrtvovan jer se uz glavne likove protagoniste Kleopatru VII, Cezara i Marka Antonija morao pronaći i negativan lik.

[430] *IMDB* s.v. „*Julius Caesar*“ [https://www.imdb.com/title/tt0045943/awards]
[431] Neale 2010: 166.
[432] Neale 2010: 166.
[433] *IMDB* s.v. „*Cleopatra*“ [https://www.imdb.com/title/tt0056937/]

Još jednu od mnogih netočnosti pronalazimo u liku Marka Vipsanija Agripe koji je izgledom prikazan više kao vršnjak Cezara nego Oktavijana iako su on i Oktavijan rođeni iste godine, 63. pr. Kr. Nadalje, Cezar je, daleko od istine, u filmu željan moći, titule cara i kralja koju otvoreno traži od Senata što nikako nije istina. Cezar je istu odbijao više puta i nikada javno od Senata nije tražio ni titulu kralja ni titulu cara. Čak je i Kleopatrin spektakularan dolazak na rimski Forum uz plesače, čuvare, konjanike i vojnike netočan jer, kao stranom vladaru nešto takvo ne bi joj bilo dopušteno po rimskom zakonu. Naime njedan strani vladar nije smio prijeći granice grada s vojskom, pa tako ni ona.

Netočan je i lik Kleopatrina bliskog suradnika na dvoru, Sosigena, koji u stvarnosti nije imao navedenu funkciju. Sosigen je ustvari bio grčki astronom koji je Cezaru pomogao u stvaranju kalendara.[434] Njegova je smrt u filmu splet nesretnih okolnosti nakon rimskog objavljivanja rata Kleopatri VII i indirektno Marku Antoniju, kada je Oktavijan simbolično kopljem usmrtio neprijatelja rimskog naroda, Egipat, u liku Kleopatrinog izaslanika Sosigena.

Kleopatra VII je Marku Antoniju rodila troje djece, Aleksandra Heliosa, Kleopatru Selenu i Ptolomeja Filadelfa od kojih se prema filmu nijedno nikada nije rodilo. Jedino dijete koje je rodila je ono Cezarovo, Ptolomej XV. Cezar. I Kleopatrin bijeg za vrijeme bitke kod Akcija također je produkt mašte, a ne povijesnih činjenica. Kleopatra VII je prema filmskoj verziji napustila bojište zbog netočne vijesti o smrti Marka Antonija u sukobu s Oktavijanovim brodom uslijed čega su oba izgorila u plamenu. Nisu točne ni okolnosti Antonijeve smrti, u filmu se ne spominje Eros ni Diomed, već Apolodor koji je Antoniju javio vijest o Kleopatrinoj smrti, te kasnije umirućeg Antonija odveo do Kleopatre i pomogao ga uzdići do njezinog prozora. Očito je da redatelj nije toliko mario za povijesnim točnostima koliko za osobnim slikanjem slike likova i radnje kako ih je zamislio u svojoj glavi.

Cleopatra je osvojila 6 nagrada među kojima su svakako najznačajnija četiri Oscara, a važno je spomenuti i ostalih trinaest nominacija, primjerice za Zlatni globus i prestižnu nagradu Grammy.[435]

Antony and Cleopatra (1972., r. Charlton Heston) biti će naš sljedeći filmski izvor. Iako predvođen glumačkom legendom Charltonom Hestonom, film je u potpunosti podbacio,

[434] Plin. *Nat.* XVIII:210-212.
[435] *IMDB* s.v. „*Cleopatra*“ [https://www.imdb.com/title/tt0056937/awards]

ne osvojivši nijednu nagradu ni nominaciju za iste, a također dobivši i loše kritike.[436] Film je trebao režirati Orson Welles, no odbio je ponudu pa je Heston sve odradio sam.[437] Film je sniman prema istoimenoj drami Williama Shakespeara *Antony and Cleopatra*, te obrađuje događaje od početka građanskog rata do smrti Antonija i Kleopatre.[438]

Povijesne nepravilnosti koje ću izdvojiti su smrt Gneja Domicija Ahenobarba bacanjem s litice zbog kajanja oko napuštanja Antonija noć prije odlučujuće bitke. Ahenobarb je nakon prelaska u Oktavijanove redove ubrzo umro uslijed vrućice, nikako počinivši samoubojstvo.[439] Nadalje, Antonije je pred kraj filma zario nož u samoga sebe želeći počiniti samoubojstvo, te suprotno istini, sam uspio šepajući preko noći doći do Kleopatrina mauzoleja gdje je sam, povlačeći uže, uspio doći do prozora Kleopatre gdje je naposlijetku i umro.

Oktavijan je ponovno interpretiran u negativnom svjetlu, kao hladan, mrzovoljan i bezosjećajan. Njegov je general Agripa, kao i Sekst Pompej ponovno prikazan kao stariji čovjek, a zapravo su obojica bili vršnjaci Oktavijana. Kao veliku manu filma izdvojio bih i nedovoljno jak lik Kleopatre koji je u ovakvoj situaciji morao biti ključan, no nedovoljno dobrim izborom glumice i nedostatkom redateljeva talenta, rezultat je izostao. Sve u svemu, ova se tema mogla obraditi mnogo, mnogo bolje.

Imperium: Augustus (2003. r. Roger Young). U glavnim ulogama nalaze se Peter O'Toole (August), Charlotte Rampling (Livia Drusilla), Vittoria Belvedere (Julia Caesaris), Benjamin Sadler (Gaj Oktavijan/mladi August) i Ken Duken (Marcus Vipsanius Agrippa).[440] *Imperium: Augustus* dio je *Imperium* filmske serije koja govori o ključnim vladarima i događajima Rimskog Carstva.[441] Film prati događaje koji su omogućili Augustu uspon do položaja cara. U glavnoj je ulozi Peter O'Toole koji kao već veoma stari August kroz retrospekciju opisuje vlastita sjećanja i događaje od borbe uz Cezara u građanskom ratu pa do smrti Marka Antonija i Kleopatre, te okončanja građanskih ratova uz rješavanje vlastith problema u sadašnjosti. Film je tako podijeljen na dva dijela, Augustov sadašnji život pred

[436] Rosenthal 2018: [https://web.archive.org/web/20110810233544/http://www.moviemaker.com/distribution/article/shakespeare_on_film_antony_and_cleopatra_20080702]
[437] Rosenthal 2018: [https://web.archive.org/web/20110810233544/http://www.moviemaker.com/distribution/article/shakespeare_on_film_antony_and_cleopatra_20080702]
[438] *IMDB* s.v. „*Antony and Cleopatra*“ [https://www.imdb.com/title/tt0068920/]
[439] Cass. Dio. L. 13 Plut. *Ant.* 63.
[440] *IMDB* s.v. „*Imperium: Augustus*“ [https://www.imdb.com/title/tt0340529/]
[441] *Wikipedia* [https://en.wikipedia.org/wiki/Imperium_(film_series)]

kraj vladavine i njegov život od uključenja u građanski rata između Cezara i Pompeja. Ovdje ću se osvrnuti na događaje iz Augustove mladosti koji su tema ovog rada i samim time daleko važniji od ostalih dijelova filma.

Povijesne činjenice u velikoj većini bile su dobar pratioc ovome filmu, no ipak, istaknut ću poneke neistine. Redatelj je ponovo, kao u prošlim primjerima, odlučio promijeniti okolnosti smrti Marka Antonija i Kleopatre. Marko Antonije, poražen od Augusta, odluči od tuge sam sebi oduzeti život i u tome uspijeva, što smo pokazali da je suprotno istini. Zatim ulazi Kleopatra VII i nalazi Antonija na podu s mačem u torzu, dok nam izvori govore drugačije, nalazi ga njezin glasnik Diomed i odnosi Kleopatri VII pred njezin mauzolej gdje Antonija uz pomoć užadi uzdignu do Kleopatrina prozora.[442] Također, važno je istaknuti i odluku Cezara da poštedi Antonijeva prvog sina, Jula Antonija, iz njegovog braka s Fulvijom. Naime Jul u vrijeme Antonijeve smrti nije bio u Aleksandriji, već u Ateni gdje je ostao s Oktavijom nakon što se njegov otac od nje rastao. Čak je i Ciceronova smrt povijesno netočno prikazana. Ciceron je usred kišne noći zaustavljen na ulici Rima gdje je ubijen po zapovijedi Marka Antonija koji se osobno nalazio na licu mjesta. To je daleko od istine. Ciceron je uhvaćen na svojem imanju kod Formije nedaleko od Rima.[443] Ondje je ubijen od strane rimskog centuriona koji je njegovu glavu i desnu ruku donio u Rim kako bi bili izloženi na trgu kao poruka svima koji se usude govoriti protiv trijumvira.[444]

Rome (2005., Bruno Heller, William J. MacDonald, John Milius). U ovoj britanskoj povijesnoj tv seriji glavne uloge tumače Kevin McKidd (Lucije Voren), Ray Stevenson (Tit Pulo), Polly Walker (Atija), Kerry Condon (Oktavija) i James Purefoy (Marko Antonije).[445] U svoje dvije sezone prikazivanja na malim ekranima osvojila je čak 19 nagrada i 36 nominacija među kojima su svakako najistkanutije nagrade Emmy, BAFTA i Zlatni globus.[446]

Serija prati dvojicu običnih rimskih vojnika Lucija Vorena i Tita Poliona, povijesno nestvarnih likova, ali nadahnutih stvarnim Rimljanima spomenutim u Cezarovim *Commentarii de bello Galico*.[447] Radnja se odvija u 1. st. pr. Kr. tijekom turbulentnog razdoblja građanskih ratova i prelaska iz Republike u Carstvo. Prva sezona započinje građanskim ratom između Cezara i Pompeja prikazujući događaje od završetka osvajanja

[442] Cass. Dio. LI. 10; Plut. *Ant.* 76.
[443] Fox 2006: 424; Scullard 2011: 135.
[444] Fox 2006: 424; Scullard 2011: 135.
[445] *IMDB* s.v. „*Rome*“ [https://www.imdb.com/title/tt0384766/]
[446] *IMDB* s.v. „*Rome*“ [https://www.imdb.com/title/tt0384766/awards]
[447] Caes. Gal. V. 44.

Galije do njegova ubojstva 44. g. pr. Kr. U pozadini svega možemo pratiti i mladog Oktavijana, kasnije Augusta, i događaje iz njegova ranog života. Druga se sezona pak kronološki nastavlja na prvu te slijedi rasplet Cezarove smrti i drugog trijumvirata kulminirajući bitkom kod Akcija i završetkom građanskih ratova. Svim ovim događajima prisustvuju ili na njih utječu Lucije Voren i Tit Polion pa se serija ne fokusira samo na bogate, utjecajne i moćne ljude poput Cezara, Marka Antonija i Augusta, već i na obične ljude poput dva glavna lika te njihove prijatelje i poznanike.

Serija, iako veoma vulgarna uz mnogo ubojstava, scena seksa, psovanja, tučnjave, brutalnosti i golotinje, izvrstan je prikaz života Rimljana tog doba. Kako bi serija bila što vjernija stvarnim događajima zaposlili su Jonathana Stampa iz BBC-evog stručnog odjela za povijesne činjenice, želeći gledateljima prenijeti potpuni doživljaj.[448] Jonathan Stamp: „Učinili smo sve što smo mogli kako bismo učinili ove epizode povijesno autentičnim, što je uključivalo istraživanje i inkorporiranje svakog mogućeg detalja oko načina ponašanja likova, razgovora, oblačenja, izgleda ulica po kojima su hodali, te kako su živjeli život u privatnoj i javnoj sferi. Nismo radili dokumentarni film, težili smo autentičnosti jer obogaćuje doživljaj drame za gledatelja.“[449]

Međutim, unatoč njihovom velikom trudu oko poštovanja povijesne istine ipak se mogu pronaći poneke povijesne nepravilnosti. Primjerice, nakon poraza u bitki kod Filipa Brut nije bio ubijen od strane vojnika Marka Antonija, već je počinio samoubojstvo, kao njegov kolega Kasije.[450] Cezarova kći Julija umrla je pri porodu 54. g. pr. Kr. dok je njezin otac bio u Britaniji, no u seriji ona umire 52. g. pr. Kr., nakon Cezarove pobjede nad Vercingetoriksom i pokoravanja Galije gdje on prima navedenu vijest.[451] Za Oktavijana se do njezine smrti 51. g. pr. Kr. brinula i njegova baka, te je živio na imanju svojeg djeda blizu Velletrija, ne kod svoje majke Atije.[452] Ne smijemo zaboraviti ni majku Marka Junija Bruta, Serviliju, koja je svoj život skončala prirodnom smrću, suprotno događajima iz serije. U seriji se Servilija od tuge i bijesa prema Atiji ubija pred njenim pragom, počinivši samoubojstvo. Ovo je i kronološki netočno jer Atija umire prije Servilije, nakon bitke kod Filipa 43. g. pr. Kr., no u seriji Atija uspijeva poživjeti čak do Oktavijanove potpune pobjede i proglašenja

[448] *BBC* [http://www.bbc.co.uk/pressoffice/pressreleases/stories/2005/08_august/26/rome.shtml]
[449] *BBC* [http://www.bbc.co.uk/pressoffice/pressreleases/stories/2005/08_august/26/rome.shtml]
[450] App. *Bell. civ*. IV. 113-14; Cass. Dio. XLVII. 46-49; Liv. *Per*. CXXIV. 2-3.
[451] Plut. *Pomp*. LIII.
[452] Suet. *Aug*. VI.

carem.[453] Također, Atija se u izvorima spominje kao pobožna, predana i idealna majka rimska matrona, ali radi dramske napetosti i razvoja radnje prikazana je u potpuno suprotnom svjetlu, čak imajući aferu s Markom Antonijem.[454]

Pogreška se može pronaći i u smještanju Oktavijana u Rim za vrijeme Cezarova ubojstva, tada je uspio uvjeriti majku i Marka Antonija da ne pobjegnu iz grada. Istina je da je Oktavijan za to vrijeme bio u Apoloniji u Iliriji na svojoj vojnoj obuci, te tamo primio vijest o Cezarovoj smrti nakon koje je odjurio u Rim.[455] Oktavijan u seriji kao svoju prvu ženu uzima Liviju Drusilu, dok povijesne činjenice govore drugačije. Oktavijan je u braku bio već dva puta, s Klodijom Pulchrom i Skribonijom od kojih se rastao kako bi mogao oženiti Liviju.[456] Livija je u to vrijeme bila trudna s bivšim mužem, te rodila drugog sina, Druza, uz prvog, Tiberija.[457] Navesti ću i rođenje Cezariona, sina Cezara i Kleopatre. Cezarion se u seriji rodio za vrijeme Cezarova boravka u Egiptu, te ga Cezar nakon rođenja uzima i predstavlja vojsci. Ovo je ponovno netočno jer je Cezar, kako piše Plutarh, ostavio Kleopatru VII i krenuo u Siriju, a nedugo nakon rodio se maleni Cezarion.[458] Serija jasno implicira da dječakov otac uopće nije Cezar, već jedan od glavnih likova, Tit Polion koji je s njom dijelio postelju nakon što su ju po naredbi Cezara u progonstvu pronašli on i Lucije Vorenije. Kada je riječ o Cezarionu redatelji su odlučili izmijeniti i povijesne okolnosti dječakova života nakon potpunog sloma Marka Antonija i Kleopatre u Egiptu. Povijesne činjenice jasno kažu da je Cezarion na putu u Etiopiju s velikom količinom novca ubijen po naredbi Oktavijana.[459] U seriji pak Lucije Vorenije odlučuje spasiti dječakov život nakon smrti Kleopatre i Marka Antonija. Vorenije laže Oktavijanu da je dječaka ubio, no zapravo ga je doveo u Rim pod imenom Eneja i time otvorio put raznim fiktivnim povijesnim ishodima koji su ograničeni samo maštom gledatelja. Kad je riječ o Kleopatri, njezina ovisnost o opijumu potpuno je stvar fikcije, redateljevog načina da intenzivira radnju. Nadalje, *Rome* interpretira Kleopatru VII u negativnom svjetlu, kao ovisnicu i bludnicu, pridajući joj ulogu žene koja ne preza pred ničim kako bi uspjela u svojem naumu.

Rome predstavlja moderan pristup povijesnom razdoblju, vjerno dočaravajući ugođaj Rima tog vremena, ljude i njhov način života. Nema nepotrebnih uljepšavanja i ublažavanja,

[453] Suet. *Aug*. LXI.
[454] Tac. *Dial.* XXVIII.
[455] Suet. *Aug.* VIII.
[456] Suet. *Aug*. LXII.
[457] Suet. *Aug*. LXII.
[458] Plut. *Caes.* IL.
[459] Cass. Dio. LI. 15; Suet. *Aug.* XVII.

redatelji su odlučili prikazati surovu i realnu stranu ljudske civilizacije prije dvije tisuće godina i u istome svakako uspjeli.

7. Zaključak

U ovom radu nastojalo se što vjernije prikazati događaje koji su prethodili, opisivali i slijedili drugi trijumvirat, odvajajući stvarnost od fikcije koristeći izvore, literaturu i film. Nimalo lak zadatak, u čijem centru se ponovno našla ljudska želja za vlasti i moći kao glavni katalizator mnogih ključnih događaja u povijesti.

Drugi trijumvirat uvelike je utjecao na povijest Rima ostavivši u njoj dubok trag. Njegove posljedice oblikovale su prijelaz iz republičkog uređenja u carsko na čelu s Augustom kao prvim carem. Ubojice Cezara, nošeni republičkim idealima, željeli su spriječiti padanje rimske vlasti u ruke jednog čovjeka, u njihovim očima tiranina. Ironično, nakon martovskih ida i završetka građanskog rata, upravo se to i dogodilo. Čini se da je takav slijed događaja bio neizbježan koliko god se to nastojalo spriječiti. Rimom je zavladala vojna diktatura koja će trajati sljedećih petsto godina.

No ipak, gledajući pozitivnu stranu, Rim je dobio toliko potreban mir nakon desetljeća građanskih ratova plaćen mnogim rimskim životima i financijskom iscrpljenošću države. Augustova vladavina u povijesti je poznata kao „*Pax romana"* („rimski mir").[460] Njegovo osobno zanimanje za provincije, vanjske granice Rima kao i osnivanje stajaće vojske koja će čuvati iste od napada barbara potaklo je u ljudima osjećaj sigurnosti koji će jamčiti prosperitet.[461]

Gledajući navedene društvene promjene iz moderne perspektive, svakako je jasno za istaknuti da je učinjena socijalna regresija, prijelazom iz republike temeljene na demokratskim načelima u carstvo koje isključuje narod iz bilo kakvog oblika vlasti i istu stavlja u ruke jednog čovjeka koji odlučuje o svemu. Također, pretvara ju u nasljednu i prenosi ju na najstarijeg muškog nasljednika čime se počinju rađati dinastije. Isti primjer slijedila su kasnije kraljevstva i carstva od srednjeg vijeka pa do modernog doba kada se

[460] Scullard 2011: 223.
[461] Scullard 2011: 223.

Europa napokon othrvala čvrstom stisku carske i kraljevske elite i uspjela povratiti demokraciju i republičko uređenje.

8. Popis korištene literature

8.1. Izvori

AUGUSTUS

Monumentum Ancyranum (Res gestae divi Augusti), Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library

APPIAN

Roman History, 4 vols.: I (The Foreign Wars (1-8.1), II (8.2-12), III (The Civil Wars, 1-3.26), IV (The Civil Wars 3.27-5). Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

Appian's Civil Wars. Edited and translated by Horace White. New York: The Macmillan Company, 1899.

CAESAR

Civil Wars, Loeb Classical Library edition

Gallic Wars, Loeb Classical Library edition

CASSIUS DIO

Historia Romana, Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

LUCIUS ANNEUS FLORUS

Epitome ex Tito Livio, Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

PLINY THE ELDER

The Natural History of Pliny, Harvard University Press: Loeb Classical Library.

PLUTARCH

Parallel Lives, 7 vols.: I (Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola), II (Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus), III (Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus), IV (Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla), V (Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus), VI (Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus), VII (Demosthenes and Cicero. Alexander and Julius Caesar), VIII (Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger), IX (Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius), X (Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus), XI (Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho), Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

SUETONIUS

The Lives of the Twelve Caesars, Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

TACITUS

A Dialogue on Oratory, Alfred John Church, William Jackson Brodribb, New York.

Annals. 5 vols.: Harvard University Press: Loeb Classical Library.

TIT LIVIUS

Periochae. U: Livy**,** *History of Rome*, 14 vols.: I (1-2), II (3-4), III (5-7), IV (8-10), V (21-22), VI (23-25), VII (26-27), VIII (28-30), IX (31-34), X (35-37), XI (38-39), XII (40-42), XIII (43-45), XIV (Summaries. Fragments. Julius Obsequens). Cambridge, Mass.-London: Loeb Classical Library.

8.2. Literatura

ASHTON, Sally-Ann

(2008) *Cleopatra and Egypt*. Singapore.

BEARD, Mary

(2015) *SPQR: A History of Ancient Rome.* London.

BRICE, Lee. L.

(2014) *Warfare in the Roman Republic: From the Etruscan Wars to the Battle of Actium*. Santa Barbara

COOK, J. W.

(2008) *Encyclopedia of Ancient Literature.* New York.

CHRISSANTHOS, S. G.

(2008) *Warfare in the Ancient World: From the Bronze Age to the Fall of Rome*. London

D'AMATO, Rafaelle

(2015) *Republican Roman Warships 509–27 BC*. Oxford.

DUNCAN, M., D'CAMPBELL, P.

(2016) *The History of Rome: The Republic*. Herodotus Press.

DUNSTAN, William E.

(2010) *Ancient Rome*. Rowman & Littlefield Publishers.

FOX, Robin Lane

(2006) *The Classical World: An Epic History of Greece and Rome*. London.

FREEMAN, C.

(2014) *Egypt, Greece, and Rome: Civilizations of the Ancient Mediterranean*. Oxford University Press.
GOLDSWORTHY, Adrian
(2010) *Antony and Cleopatra*. Yale
JONES, Prudence J.
(2006) *Cleopatra: a Sourcebook*. University of Oklahoma Press.
KUIPER, Kathleen
(2011) *Ancient Rome: From Romulus and Remus to the Visigoth Invasion*. New York.
MARINCOLA, John
(2007) *A Companion to Greek and Roman Historiography. v*ol. I. Oxford.
MAY, James M.
(2002) *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric*. Leiden
MILLER, F.
(2002) *Rome, the Greek World, and the East: Volume 1: The Roman Republic and the Augustan Revolution (Studies in the History of Greece and Rome)*. The University of North Carolina Press
MOULTON, Carroll
(1998) *Ancient Greece and Rome*. New York.
NEALE, S., HALL, S.
(2010) *Epics, Spectacles, and Blockbusters*. Wayne State University Press.
PARENTI, M.
(2003) *The Assassination of Julius Caesar: A People's History of Ancient Rome*. The New Press
RAAFLAUB, Kurt. A
(2005) *Social Struggles in Archaic Rome: New Perspectives on the Conflict of the Orders.* Oxford.
ROSTOVTZEFF, Michael
(1960) *Rome*. New York.
SABIN, P., VAN WEES, H., WHITBY, M.
(2008) *The Cambridge History of Greek and Roman warfare*. University of Cambridge Press
SCULLARD, H. H.
(2011) *From the Gracchi to Nero: A History of Rome from 133 b.c. to a.d. 68.* New York.
SHEPPARD, Si
(2009) *Actium 31 BC: Downfall of Antony and Cleopatra*. Oxford.

STEEL, C.
(2013) *The end of the Roman Republic, 146 to 44 BC : conquest and crisis*. Edinburgh University Press

8.3. Članci

ZIOGAS, Ioannis
(2016) *Famous Last Words: Caesar's Prophecy on the Ides of March**

8.4 Popis internetskih stranica

BBC
[http://www.bbc.co.uk/pressoffice/pressreleases/stories/2005/08_august/26/rome.shtml]
IMDB
s.v. „*Antony and Cleopatra*" [https://www.imdb.com/title/tt0068920/]
s.v. „*Caesar and Cleopatra"* [https://www.imdb.com/title/tt0038390/]
s.v. „Cleopatra" [https://www.imdb.com/title/tt0024991/]
s.v. „*Cleopatra*" [https://www.imdb.com/title/tt0056937/]
s.v. „*Imperium: Augustus*" [https://www.imdb.com/title/tt0340529/]
s.v. „*Julius Caesar*" [https://www.imdb.com/title/tt0045943/]
s.v. „*Rome*" [https://www.imdb.com/title/tt0384766/]
ROSENTHAL, Daniel
(2008)
[https://web.archive.org/web/20110810233544/http://www.moviemaker.com/distribution/article/shakespeare_on_film_antony_and_cleopatra_20080702]
Wikipedia
[https://en.wikipedia.org/wiki/Imperium_(film_series)]

9. Popis korištenih kratica

App.= *Appian*

Bell. Civ..= *Bellum civile*

Caes.= Caesar

Civ.= *Civil War*

Gal.= *Gallic War*

Cass. Dio.= *Cassius Dio*

Hist. Rom.= *Historia Romana*

Flor.= *Lucius Annaeus Florus*

Epit.= *Epitome ex Tito Livio*

Liv.= *Tit Livius*

Per.= *Periochae*

Plin.= *Plinius*

Nat.= *Naturalis Historia*

Plut.= *Plutarch*

Vit.= *Vitae Parallelae*

Ant.=*Antonius*

Brut.= *Brutus*

Caes.= *Iulius Caesar*

Cass.= *Cassius*

Suet.= *Suetonius*

Vit.= *De vita Caesarum*

Iul.= *Iulius Caesar*

Tac.= *Tacitus*

Ann= *Annales*